

**THE BOOK WAS
DRENCHED**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_202294

UNIVERSAL
LIBRARY

Call No.

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

ನಂದಿ ಛಂದಸ್ಸು

ವಿವರಣ ಸಹಿತ

ಮಂ. ಅ. ರಾಮಾನುಜಯಂಗಾಚಾರ್ಯ,

ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಪ್ರೊಫೆಸರ್, ಮದರಾಸು ಕಾಲೇಜ್, ಮೈಸೂರು

ಇವರಿಂದ ಪರಿಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು

ಮೈಸೂರು :

ಜಿ. ಟಿ. ಎ ಮುದ್ರಣಾಲಯ ಮುದ್ರಿತವಾಯಿತು

ನಂದಿ ಭಂಡಸ್ತು

ಅ ವ ತಾ ರಿ ಕೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದವನು ಯಾವನೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ನಂದಿ ಭಂಡಸ್ತು ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ನಂದಿಯೆಂಬುದೇ ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಈತನು ಲಿಂಗಾಚಾರತನುತದವನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈತನ ಉದ್ಭವ ಯಾವುದೋ, ಈತನು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದನೋ ತಿಳಿಯದು. ಸುಮಾರು ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕವಿಯು ಅಷ್ಟು ಸಮರ್ಥನಲ್ಲ. ಬಹಳಕಡೆ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣದೋಷಗಳಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳು ಲೇಖಕರ ದೋಷವೋ ಕವಿಯ ದೋಷವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

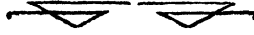
ಗ್ರಂಥವು ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮುದ್ರಿತವಾಯಿತು. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ನೊಂದಲನೆಯ ಭಾಗವು ವಾಕ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳು ತಪ್ಪಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನೊಂದಲನೆಯ ಭಾಗವು ಎಂದರೆ—ಗಿರಂದನೆಯ ಪುಟದ ವರೆಗೆ ಅನ್ಯಕರ್ತೃಕವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಆ ಭಾಗವನ್ನೂ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಆ ಭಾಗವು ಸಿಕ್ಕದರೆ ಇನ್ನಾರೋ ಅದನ್ನು ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿರಬಹುದೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥಾಂತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಂದಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಬಳಿಕ “ ವಸಯೋರರ್ಥೇದಮೆಂಬುದ | ನುಪಮಿಸಲರದೆಂದು ತಿಳಿವುದುರ್ವಿಫಲತಲದೋಳ || ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ಕೇಳು ಪೇಳುವೆ | ನಿವುಣದಿ ನೀಂ ಕೇಳುದೀಗ ನೀರಣಗಂಧೀ || ” ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥವು ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಆವರಣಚಿಹ್ನೆ [] ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವ ಭಾಗವು ಗ್ರಂಥಕರ್ತನದಲ್ಲ. ಕೆಲವುಕಡೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದು; ಕೆಲವುಕಡೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದ್ದು ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಅದಿಪ್ರಾಸ, ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ, ಮಿತ್ರಪ್ರಾಸವೆಂದು ಮೂರು ವಿಭಾಗವನ್ನಾಡಿ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿರುವುದು ಸಮಂಜಸವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಾಸಗಳೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಯತಿಗೆ ಈತನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಲಕ್ಷಣವು ಬಹಳ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದೆ. ಅಂಧ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಡಿಯೇ ಈತನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಯತಿಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಯಾರೂ ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಹೇಳಿರುವ ಯತಿಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬಹುಶಃ ಅನುಸರಿಸಿಲ್ಲ. ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯ ಪದ್ಯ

ದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಆ ಯತಿಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯತಿಯಿರುವ ಕಡೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾದಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (—) ಈ ಗುರ್ತಿನಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥವು ಭಂದೋವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಕಡೆ ವಿವರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುತ್ತೇನೆ. ವಿವರಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಂದಿಗ್ಧಾಂಶಗಳೂ ವಿಮಂಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ; ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವೂ ಕೂಡ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ವಾಠಕರ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವೃತ್ತರತ್ನಾಕರದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕಂದ, ರಗಳೆ, ಷಟ್ಪದಿ ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿರುತ್ತೇನೆ.

ಮ. ಅ. ರಾ.

ಶೋಧಿತಭಾಗ.

- ಪುಟ ೧. ಸೂತ್ರ ೨. ಲಘು.
 ಸೂ|| ೪. ಒತ್ತಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ ಹ್ರಸ್ವವೂ.
 ವಿವರಣ ೨. ಗಣಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು.
 ,, ೫. ಸೂ|| ೧೨. ಗಣಂಗಳಾದುದಹಿಂಜಿಂ
 ವಿ|| ೧೨. ಸೋವಾಯುಃ
 ವಿ|| ೧೪. ಗಾಯತ್ರೈಸ್ಥಿ.
 ,, ೬. ವಿ|| ೧೪. ತತಃಸ್ತೃತೇ
 ೧೨. ಕ್ಲೃಪ್ತಸ್ಥಾನ
 ,, ೭. ಸೂ|| ೨೪. “ ವಿಶ್ರಮದ ಮುಂದಣ ವರ್ಣಂ ” ಎಂಬ ಮಾತಿನ
 ಮುಂದೆ ಕಾಮ (=, ಅಲ್ಪವಿವಾಹಚಿಹ್ನೆ) ಇರ
 ಬೇಕು.
 ,, ೧೨. ಮಯೂರಸಾರಿವೃತ್ತಂ—ಜ್ವಾಲಿತರ್ಧರ
 ,, ೨೧. ಪ್ರಭಾತಂ—ವಿಭಾಕರಾನ್ನಿ ಶರ್ಧರ.
 ,, ೨೪. ಪೃಥ್ವಿವೃತ್ತಂ—ಯಗಣಮುಂಬಣುಕ್ಕಾಳಗಂ.

ಶ್ರೀರಸ್ತು

ನಂದಿ ಛಂದಸ್ಸು

—:0:—

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ—

೧. ಗುರುವೆಂದರೆ ಎರಡು ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಷ್ಟು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು.

೨. ಲಘುವೆಂದರೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಷ್ಟು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು.

೩. ಮಾತ್ರೆಯೆಂದರೆ ಒಂದು ಚಿಟಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಕಾಲವು.

೪. ಬತ್ತಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿನ ಲಘುಕ್ಷರವೂ, ಸೊನ್ನೆ ಮತ್ತು ವಿಸರ್ಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕ್ಷರಗಳೂ, ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರಗಳೂ, ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಪಾದಾಂತದಲ್ಲಿನ ಅಕ್ಷರವೂ ಗುರುವರ್ಣಗಳು ; ಉಳಿದವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಲಘುಕ್ಷರಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು.

* ಈ ಗ್ರಂಥದ ಇತರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈ ಭಾಗವೂ ಬಹುಶಃ ಪದ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ನಮಗೆ ದೊರೆತ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗವು ಗದ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಇದ್ದಹಾಗೆಯೇ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಛಂದೋವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅಂಶಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ವಿವರಣವು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸೂತ್ರವಿವರಣೆ :

೧ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದರೆ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅಕ್ಷರವೆಂದರ್ಥ. ಉದಾ—ಕಾ, ಕ್ವಾ, ಆ, ಊ.

೨ ಉದಾ:—ಕ, ಕ್ರ, ಇ, ಉ. ಇತ್ಯಾದಿ. ಫಲಿತವೂ ಛಂದಶ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರ್ವಕ್ಷರದಂತೆಯೇ ಗುಣಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು.

೪ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಎಂದರೆ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳದ್ದು, ಮುಂದೆ ಉಳ್ಳದ್ದು ಎಂದರ್ಥ. ವಿಸರ್ಗವೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ, ಉಪಧ್ವಾನೀಯಗಳೂ ಉಪ

೫. ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತೃಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿಯೂ, ಕೆಲವು ಗಣಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿಯೂ, ಮಾಡಲ್ಪಡುವುವು.

೬. ಕಂದ, ಆರ್ಯ, ಪಟ್ಟದಿ, [ರಗಳೆ] [ಚೌಪದಿ], ಗೀತಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವು ಮಾತೃಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಗಳು.

೭. ಮೂಱು ಅಕ್ಷರಗಳ ಸೇರುವಿಕೆಗೆ ಬಂದು ಗಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಮ, ಯ, ರ, ಸ, ತ, ಜ, ಭ, ನ, ಎಂಬಿವೆಂಟು ಗಣಂಗಳ್.

೮. ಮೊದಲು ಗಣವಾದ ಮಗಣವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಎಂಟು ಗಣಗಳಾಗುವುವು.

೯. ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ರಮ. ಮೂಱು ಗುರ್ವಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಂದು ಪಬ್ಬಿಯಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಎರಡನೆಯ ಪಬ್ಬಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿಯೂ [ಆದಿ] ಗುರುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಲಘುವನ್ನು ಬರೆದು, ಮುಂದಣ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ಹಾಗೆಯೇ ಬರೆದು, [ಹಿಂದೆ ಉಳಿದ] ಲಘುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಗುರು

ಲಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಉ. ವಿಷ್ಣು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ 'ವಿ' ಎಂಬುದನ್ನೂ, ಅಂಗ, ಸಂಯಮಿ—ಇಲ್ಲಿ ಅಂ, ಸಂ, ಎಂಬುವನ್ನೂ ಗುರ್ವಕ್ಷರಗಳೆಂದು ಗಣಿಸಬೇಕು. ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಗಣಿಸಿದರೂ ಗಣಿಸಬಹುದು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ—

ಸಂಯುಕ್ತಾದ್ಯಂ ದೀರ್ಘಂ ಸಾನುಸ್ವಾರಂ ವಿಸರ್ಗಸಂಮಿತ್ರಂ |

ವಿಚ್ಛೇದಯಮಕ್ಷರಂ ಗುರು ಪಾದಾಂತಸ್ಥಂ ವಿಕಲ್ಪೇನ ||

ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರುವನ್ನು ಪ್ರಾಯಶಃ (೧) ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಲಘುವನ್ನು (೨) ಋಜುರೇಖೆಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

೫ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಇಲ್ಲ. ವರ್ಣ ಗಣ ವೃತ್ತಗಳೇ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಮಾತ್ರೆಯ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಂಟಾಗುವ ಮಾತ್ರಾಗಣಜ್ಞಂದ ವೃತ್ತಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಏನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳು ನಾಗವರ್ಮ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿವೆ.

೬ ಮೂರಕ್ಷರಗಳ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ (ಅವು ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳೇ ಆಗಲಿ, ಗುರ್ವಕ್ಷರಗಳೇ ಆಗಲಿ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲ) ಗಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ವರ್ಣಗಣ.

೯ ಈ ಸೂತ್ರವು ವೃತ್ತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವವೃತ್ತ ಪ್ರಸ್ತಾರಸೂತ್ರವಾದ

ವನ್ನು [ಗುರುವಿನ ಕೆಳಗೆ ಗುರುವನ್ನು] ಬರೆಯುತ್ತ, [ಕೊನೆಗೆ] ಮೂಲು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಲಘುವಾಗುವ ತನಕ ಬರೆದರೆ ಅದೇ ಪ್ರಸ್ತಾರವು.

ಪಾದೇ ಸರ್ವಗುರಾವಾದ್ಯಾಲ್ಲಘುಂ ನ್ಯಸ್ಯ ಗುರೋರಧಃ |
 ಯಥೋಪರಿ ತಥಾಶೇಷಂ ಭೂಯಃಕುರ್ಯಾದಮುಂ ವಿಧಿಂ ||
 ಊನೇ ದದ್ಯಾಗ್ನು ರೂನೇವ ಯಾವತ್ಸರ್ವಲಘುಭವೇತ್ |

ಎಂಬುದರ ಗದ್ಯಾನುವಾದ. ಇದು ಮುಂದೆ ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಗುವ ಗಣಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾರವು:—

೦೦೦	ಮಗಣ
೧೦೦	ಯಗಣ
೦೧೦	ರಗಣ
೧೧೦	ಸಗಣ
೦೦೧	ತಗಣ
೧೦೧	ಜಗಣ
೦೧೧	ಭಗಣ
೧೧೧	ನಗಣ.

ನಾಗವರ್ಮ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾರವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮೊದಲು ಪಜ್ಜಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುವೊಂದು ಲಘುವೊಂದು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದರ ಕೆಳಗೊಂದರಂತೆ ಎಂಟಾಗುವವರೆಗೂ ಬರೆದು, ಎರಡನೆಯ ಪಜ್ಜಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ಯುಗ್ಮ, ಲಘುಯುಗ್ಮಗಳನ್ನು ಎಂಟರವರೆಗೂ ಬರೆದು, ಮೂರನೆಯ ಪಜ್ಜಿಯಲ್ಲಿ ಗುರು ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಬಳಿಕ ಲಘು ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಬರೆದು ಪ್ರಸ್ತಾರ ಬರೆದರೆ ಅವುಗಳೇ ಗಣಗಳಾಗುವುವು. ಉದಾ.

ಪಜ್ಜಿ	೧	೨	೩	
	೦	೦	೦	ಮಗಣ
	೧	೦	೦	ಯಗಣ
	೦	೧	೦	ರಗಣ
	೧	೧	೦	ಸಗಣ
	೦	೦	೧	ತಗಣ
	೧	೦	೧	ಜಗಣ
	೦	೧	೧	ಭಗಣ
	೧	೧	೧	ನಗಣ.

ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಯಾವ ಕಾರಣವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೦. ಪ್ರಸಾ ರೀತಿಯಾಗಿ—

ಆದಿಮಧ್ಯಾವಸಾನೇಷು |
ಯರತಾ ಯಾಂತಿ ಲಾಘವಂ ||
ಭಜಸಾ ಗೌರವಂ ಯಾಂತಿ |
ಘನೌತು ಗುರುಲಾಘವೌ ||

೧೧. ಮಗಣ = ಭೂಮಿ,

ಯಗಣ = ಜಲ,
ರಗಣ = ಅಗ್ನಿ,
ಸಗಣ = ವಾಯು,
ತಗಣ = ಆಕಾಶ,
ಜಗಣ = ಸೂರ್ಯ,
ಭಗಣ = ಚಂದ್ರ,
ನಗಣ = ಇಂದ್ರ.

[ಇವುಗಳು ಆಯಾಗಣಗಳ ಪ್ರತಿನಾಮಗಳು.]

೧೦ ಟೀಕು-ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯಕ್ಷರಗಳು ಲಘುವಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದುವುಗಳು ಗುರ್ದಕ್ಷರಗಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಯಗಣ, ರಗಣ, ತಗಣಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿಯಾ ಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಆದಿ ಮಧ್ಯ ಅಂತ್ಯವರ್ಣಗಳು ಗುರ್ವಕ್ಷರಗಳಾಗಿದ್ದು ಉಳಿ ದುವುಗಳು ಲಘುವಕ್ಷರಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಭಗಣ, ಜಗಣ, ಸಗಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮೂರೂ ಗುರುವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಗಣ, ಮೂರೂ ಲಘುವಾಗಿದ್ದರೆ ನಗಣವಾಗುತ್ತದೆ. F ನೆಯ ಸೂತ್ರವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

೧೧ ಭಂದಶ್ಚಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮ, ಯ, ರ, ಸ, ತ, ಜ, ಭ, ನ, ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಗಣನಿರೂಪಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರ್ವಾಯವಾಗಿ ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ಸಾಂಕೇ ತಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಆಯಾ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಶಬ್ದಗಳ ಪರ್ವಾಯಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಉಪ ಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪರ್ವಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಆಯಾ ದೇವ ತೆಗಳು ಆಯಾ ಗಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾನ್ವಿದೇವತೆಗಳೆಂಬದಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಪಾಠಕರ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ—

ಮಗಣಂ ಭೂಮಿಯೇನಿಕ್ಕುಂ |
ಯಗಣಂ ಜಲ ರಗಣಮಗ್ನಿ ಸಗಣಂ ವಾತಂ ||
ತಗಣಾಂಬರ ಜಗಣಾಕೃಂ |
ಭಗಣಂ ಶಶಿ ನಗಣ ಣಾಕಮುಂಬುಜವದನೇ ||

೧೦. ಮಗಣ, ಯಗಣ, ಸಗಣ, ಭಗಣ, ನಗಣ, ಇವೈದೂ ಶುಭಗಣಂಗಳಾದುದು ದಹಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ನಾಂದೀಪದ್ಯದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ತಗಣ, ಜಗಣ, ರಗಣ ಇವು ಅಶುಭಗಣಂಗಳಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಾರದು. ಇವುಗಳಿಂದ ಶುಭಾಶುಭಂಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಸತ್ಕವಿಗಳು ಹೇಳುವರು.

೧೧. ಇವಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ ಶ್ರೀಕಾರವು. ದೇವತಾವಾಚಕವಾದುದರಿಂದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅಶುಭಗಣಂಗಳ ಅಶುಭವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಕವಿಗಳು ಉಸಿರುವರು.

೧೨. ಭಂದಸ್ಸುಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತಾಱು ಉಂಟು; ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ—

(೧) ಉಕ್ತೆ, (೨) ಅತ್ಯುಕ್ತೆ, (೩) ಮಧ್ಯೆ, (೪) ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, (೫) ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, (೬) ಗಾಯತ್ರಿ, (೭) ಉಚ್ಚಿಕ್ಕು, (೮) ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು,

೧೩ ಗ್ರಂಥಾದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಶೀರ್ವಾದ, ನಮಸ್ಕಾರ, ವಸ್ತುನಿರ್ವೇಶಾತ್ಮಕವಾದ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಾಂದೀಪದ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಗಣಗಳ ಪ್ರತಿನಾಮಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ನಾಂದೀಪದ್ಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶುಭಾಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಕವಿಗಳು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:—

ಮೋ ಭೂಮಿಶ್ಚೈವ ವಾತನೋತಿ ಯಜಲಂವೃದ್ಧಿಂ ರಚಾನ್ನಿವೃತಿಂ |
 ಸೋ ವಾಯುಃ ಪರದೇಶದೂರಗಮನಂ ತವ್ಯೋಮಶೂನ್ಯಂ ಫಲಂ ||
 ಜಸ್ನುರ್ದ್ಯೋ ರುಜಮಾದಧಾತಿ ವಿಪುಲಂ ಭೇಂದುರ್ಯಶೋನಿಮಫಲಂ ||
 ನೋ ನಾಕಶ್ಚ ಸುಖಪ್ರದಃಫಲಮಿದಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಗಣಾನಾಂ ಬೃಧಾಃ ||

೧೪ ಶ್ರೀಕಾರ—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

“ ದೇವತಾವಾಚಕಾಶ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಯೇಚ ಭದ್ರಾದಿ ವಾಚಕಾಃ |

ತೇ ಸರ್ವೇ ನೈವ ನಿಂದ್ಯಾಸ್ವ್ಯಃ ಲಿಪಿತೋ ಗಣತೋಪಿವಾ ||

ಎಂದರೆ—ದೇವತಾ ವಾಚಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ, ಮಂಗಳವಾಚಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ ಗ್ರಂಥದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಅವುಗಳು ಗಣನಿಯಮದಿಂದಲೂ ಲಿಪಿನಿಯಮದಿಂದಲೂ ಎಂದೂ ದೂಷ್ಯಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವರು.

೧೫ ಪಾಠಕರ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ—

ಉಕ್ತಾ ತ್ಯುಕ್ತಾ ತಥಾ ಮಧ್ಯಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ್ಯಾನುವರ್ವಿಕಾ |
 ಗಾಯತ್ರೃಷಿ ಗನುಷ್ಟುಪ್ಪ ಬೃಹತೀಪಜ್ಜಿರೇವಚ |

(೯) ಬೃಹತಿ, (೧೦) ಪಜ್ಞ, (೧೧) ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪು, (೧೨) ಜಗತಿ, (೧೩) ಅತಿಜಗತಿ, (೧೪) ಶಕ್ವರಿ, (೧೫) ಅತಿಶಕ್ವರಿ, (೧೬) ಅಪ್ಪಿ, (೧೭) ಅತ್ಯಪ್ಪಿ, (೧೮) ಧೃತಿ, (೧೯) ಅತಿಧೃತಿ, (೨೦) ಕೃತಿ, (೨೧) ಪ್ರಕೃತಿ, (೨೨) ಆಕೃತಿ, (೨೩) ವಿಕೃತಿ, (೨೪) ಸಂಕೃತಿ, (೨೫) ಅತಿಕೃತಿ, (೨೬) ಉತ್ಕೃತಿ, ಎಂದು.

೧೫. ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಕೆಲವು ವೃತ್ತಗಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳುಂಟು. ಅವುಗಳು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ದಂಡಕ, ಗದ್ಯ ಮುಂತಾದುವು ಉಂಟು. ಅವು ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಮ್ಯಗಳು.

೧೬. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಕವಿತೆಗೆ ಪ್ರಾಸ, ಯತಿಗಳೆಂದು ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳುಂಟು.

೧೭. ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಪ್ರಾಸ, ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ, ಮಿತ್ರಪ್ರಾಸವೆಂದು ಮೂದೆನಿಸಿದುದು.

ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪ ಜಗತೀಚೈವ ತಥಾತಿಜಗತೀ ಮತಾ |

ಶಕ್ವರೀ ಸಾತಿವೂರ್ವಾಸ್ಯಾತ್ ಅಷ್ಟೈತ್ಯಷ್ಟೀತತಸ್ತೃತಾ |

ಧೃತಿಶ್ಚಾತಿಧೃತಿಶ್ಚೈವ ಕೃತಿಃ ಪ್ರಕೃತಿರಾಕೃತಿಃ |

ವಿಕೃತಿಸ್ಸಂಕೃತಿಶ್ಚೈವ ಸಂಘಾತಿಕೃತಿರುತ್ಕೃತಿಃ ||

ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಷರದಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಕ್ಷರಗಳವರೆಗೂ ಒಂದಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಪಾದ, ಎರಡಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಪಾದ, ಈ ರೀತಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಪಾದ ಉಂಟು. ಅಂಥ ಪಾದಗಳು ನಾಲ್ಕು ಬಂದರೆ ಒಂದು ಸಮಪಾದ ವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಸಮಪಾದ ವೃತ್ತಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.

೧೫. ಇಪ್ಪತ್ತಾರಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೂವತ್ತೊಂದಕ್ಷರದವರೆಗೂ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಪಾದಗಳು ಬರುವ ವೃತ್ತಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದಂಡಕವೆಂಬುವುದು ಪಾದವೊಂದಕ್ಕೆ ೨೩ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಸಮಪಾದವೃತ್ತ.

೧೬. ಪ್ರಾಸವೆಂದರೆ ಸಮಾನವಾದ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದದ ಕ್ಷೌಪ್ತಸಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವಿಕೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡುವುದು ಸಮಂಜಸವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿರುವ ವಿನುತಾದಿ ಪ್ರಾಸಗಳೂ ದ್ವಿಪ್ರಾಸಾದಿಗಳೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಕರ್ಭಾವವಾಗುವುವು.

೧೪. ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರದಂತೆ ಪದ್ಯದ ಇತರಪಾದದ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಬಂದೇ ಜಾತಿಯಾಗಿ ಬಂದರೆ ಆದಿ ಪ್ರಾಸವೆಂಬುದು. ಮತ್ತು ಕವಿಗಳು ಪಾದಾದಿಯ ಎರಡು ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಂದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಇಡುವುದೂ ಉಂಟು. ಇದೂ ಆದಿಪ್ರಾಸ.

೧೫. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವೆಂದರೆ—ಪಾದಗಳ ಕಡೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಂದಾಗಲಿ, ಎರಡಾಗಲಿ, ಮೂರಾಗಲಿ ಬಂದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದುಂಟು. ಇದೇ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸವೆಂಬುದು.

೧೬. ಮಿತ್ರಪ್ರಾಸವೆಂದರೆ—ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಆದಿಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಆಗಲಿ, [ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಕ್ಕಾಗಲಿ] ಯತಿಗೆ ಆಗಲಿ, ಇಟ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದುದೆಂದೆಂದು ಅದು ಮಿತ್ರಪ್ರಾಸವೆಂಬುದು.

೧೭. ಆದಿಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣ.

ಬಾರೈ ರುದ್ರಮುನೀಂದ್ರಯೆಂದು ಕರೆದಾ—ಬಾಹ್ಯಾಂತರಂಗಪ್ರಭಾ |
ಕಾರುಣ್ಯಂ ನೆರೆ ವಾಡಿ ಪೂರ್ವವಿಧಿಯಿಂ—ಗಾಂಭೀರ್ಯಭಾಸ್ವತ್ತಿಯಾ ||
ಸಾರಾಚಾರವಿಚಾರಸರ್ವವರದಾ—ಚಾರ್ಯತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತಾ |
ನೀರೇಅನ್ನೂನು ನಿಜಾಬ್ಧಮಿದುರ್ 1 ಬೆರೆದೆ—ವಿಮ್ಲಕೊಲ್ಲಿ ಪಾಕೇಶನಂ 1 ||

ಇವೆಲ್ಲ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರವು ಬಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಇದೇ (ಏಕಾಕ್ಷರದ) ಆದಿಪ್ರಾಸ.

೧೪. ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದದ ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರವೂ ಬಂದೇ ಯಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಾಸನಿಯಮವು ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರುತು; ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.

೧೬. ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರವೆಂದರೆ, ಸಮಾನಸ್ಥಾನೀಯವರ್ಗವೆಂಬ ದಾಗಿ ಅರ್ಥ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಯತಿಗೆ ಆಗಲಿ ಎಂಬದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದೆ ೨೪ ನೆಯ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ತಾನೇ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ.

೧೭. ಹೀಗೆಯೇ ಮೊದಲು ಮೂರಕ್ಷರಗಳು, ನಾಲ್ಕಕ್ಷರಗಳು, ಐದಕ್ಷರಗಳೂ ಪ್ರಾಸಗಳಾಗಿ ಬರುವುದುಂಟು. ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುವು.

1 ಪಾ—ಬೆರೆದೆಂವಿಮ್ಲಕೊಲ್ಲಿಪಾಕೇಶನೋಳ.

ದ್ವಿಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—

ಮಂದರಶೈಲನಿವೇಶ ಪು |
 ರಂದರನುತ ಮುಕ್ತಿ ಕೋಶ ರಜತಗಿರಿಶಾ ||
 ಎಂದರೆ ದ್ವಂದ್ವಪ್ರಾಸಮಿ |
 ದೆಂದಱಿ ಸುಕವಿಗಳ ವರ್ಗಾನಾಯತನೇತ್ರೇ ||

ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಪಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಮೂಷನೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳು ಬಂದೇ ಜಾತೀಯವಾಗಿವೆ. ಇದು (ಎರಡಕ್ಷರದ) ಆದಿಪ್ರಾಸ.

೨೦. ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—

ಅಂಗಜದರ್ಪವಿಭಂಗಾ |
 ಮಂಗಳಮಯ ಶಂಭುಲಿಂಗ ಮಹಿತಕೃಪಾಂಗಾ ||
 ಗಂಗಾಧರನೆನೆ ಲೋಕದಿ |
 ಇಂಗಿತವಱಿಯಂತಪ್ರಾಸವಿದು ಕನಕಾಂಗೀ ||

೨೧. ಮಿತ್ರಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—

ಅಂಬುಜಲೋಚನೆ ಸಮುದಿತ |
 ಕುಂಭೀನಸನೀಲವೇಣಿ ಕುವಲಯದೊಳಗಂ ||
 ಎಂಬುದು ಮಿತ್ರಪ್ರಾಸವಿ |
 ದೆಂಬುದ ತಿಳಿ ನಿನಗೆ ಪೇಚ್ಚಿನಿದು ನಿಶ್ಚಯ ಕೇಳು ||

೨೨. ಯತಿಯೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಾನ್ಯನಂ. ಕರ್ಣಾಟ ಕಾಂಧ್ರ ಕವಿತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮದ ಮುಂದಣ ವರ್ಣಂ. ಪದದ ಮೊದಲ ವರ್ಣವಾಗಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಭೇದವಾದ ಮಿತ್ರವರ್ಣವಾಗಲಿ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ

೨೩. ಮಿತ್ರಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿರುವ ವರ್ಗಪ್ರಾಸ, ಸವಿಾ ವಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು.

೨೪. ವಿಶ್ರಮಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಗಣನಿಯಮಪ್ರತತಗಳಲ್ಲಿ ' ಉಸುರ್ದಾಣಂ ' ಉಸುರು ಬಿಡುವ ಸ್ಥಳ. ' ಯತಿವಿಚ್ಛೇದ ಸಂಜ್ಞಿಕಾ ' ಎಂದು ಕೇದಾರಭಟ್ಟ ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿಕೂಡದೆಂದು ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ. ನಾಗವರ್ಮನೂ ' ದಾಂಟಲ್ಯಾಯತಿ ಕೆಡುಗುಂ ' ' ದಾಂಟೆದೊಡಾಯ

ಯತಿಯೆಂದು ವೇಚ್ಛುರು. ಉದಾಹರಣ—(೨೧ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ) ಬಂದಕ್ಷರದ
ಆದಿಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣಪದ್ಯದಲ್ಲಿ—

ಪ್ರಥಮಪಾದ ೧ ನೆಯ ಅಕ್ಷರ “ಬಾ” ೧೨ ನೆಯ ಅಕ್ಷರ “ಬಾ”
 ದ್ವಿತೀಯಪಾದ “ ಕಾ ” “ ಗಾ ”
 ತೃತೀಯಪಾದ “ ಸಾ ” “ ಚಾ ” } ಇವೇ ಯತ್ಯಕ್ಷರಗಳು.
 ಚತುರ್ಥಪಾದ “ ನೀ ” “ ವೀ ” }

† ೨೪. ಬಂದೊಂದು ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ [ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ರಮದಿಂದ] ಹುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ [ಯನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದ ಕ್ರಮ]—

ಆ ಆ ಭಂದಸ್ಸಿನ ನಿಬಂಧನಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ [ಎರಡೆರಡಹಿಂದೆ ಗುಣಿಸಲು, ಕೊನೆಯ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆಯು] ಆ ಆ ಭಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸಂಖ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿವುದು. ಪ್ರಸ್ತಾರ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೂ ಈ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೂ ಸಮನಾಗುವುದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

ತಿ ಕೆಡೆ ಕವಿತಾಭಿಮಾನಮೇನೆಸದವುದೋ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಣವು ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯು ಇನ್ನಾವ ಭಂದಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಇದು ಬಹಳ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.

† ಈ ಸೂತ್ರವು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು. ಗ್ರಂಥಕಾರನ ತಪ್ಪೋ ಲೇಖಕನ ತಪ್ಪೋ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಂಥಕಾರನು ವೃತ್ತರತ್ನಾಕರದ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಸೂತ್ರ—“ ಆಯಾ ಭಂದಸ್ಸಿನ ನಿಬಂಧನಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಮೊದಲನಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಿಸಿ ಆದ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ದ್ವಿಗುಣಿಸಲು ಆಯಾ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಸಂಖ್ಯೆ ತಿಳಿವುದು. ೨ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ೩ ಅಕ್ಷರದ ಪಾದವಾದ ಮಧ್ಯಾ ಎಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಪ್ರಸ್ತಾರಪಾಕಿ ತೋರಿಸುವಲ್ಲಿ ೪ ವಿಧವೆಂದು ತಿಳಿದಿದೆಯಷ್ಟೆ? ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ $2(1 \times 2 \times 3) = 8$ ವಿಧ ವೃತ್ತಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದು ತಿಳಿವುದು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಭಂದಸ್ಸುಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾರಲೆಕ್ಕಕ್ಕೂ ಈ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೂ ಸರಿಬರುವುದು.”

೨೪ ನೆಯ ಸೂತ್ರದ ವಿವರಣ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆ.

(1) ೩ ಅಕ್ಷರದ ಪಾದವಾದ ಮಧ್ಯಾ ಭಂದಸ್ಸು :—

$$೨ \times ೧ = ೨ \quad ೨ \times ೨ = ೪ \quad ೪ \times ೨ = ೮$$

1 ನೆಯ ಅಕ್ಷರ, 2 ನೆಯ ಅಕ್ಷರ 3 ನೆಯ ಅಕ್ಷರ.

ಇಲ್ಲಿ ೩ ನೆಯ ಅಕ್ಷರದ ಸಂಖ್ಯೆ ೮ ಆಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ೮ ವೃತ್ತಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(2) ೪ ಅಕ್ಷರದ ಪಾದವಾದ ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಭಂದಸ್ಸು :—

$$೨ \times ೧ = ೨ \quad ೨ \times ೨ = ೪ \quad ೪ \times ೨ = ೮ \quad ೮ \times ೨ = ೧೬ \quad ೧೬ \times ೨ = ೩೨$$

1 ; 2 , 3 , 4 , 5

$$೩೨ \times ೨ = ೬೪ \quad ೬೪ \times ೨ = ೧೨೮ \quad ೧೨೮ \times ೨ = ೨೫೬$$

6 , 7 , 8.

ಆದುದರಿಂದ ೨೫೬ ವೃತ್ತಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ.

(3) ೧೨ ಅಕ್ಷರದ ಪಾದವಾದ ಜಗತೀ ಭಂದಸ್ಸು :—

$$೨ \quad ೪ \quad ೮ \quad ೧೬ \quad ೩೨ \quad ೬೪ \quad ೧೨೮ \quad ೨೫೬$$

1 , 2 , 3 , 4 , 5 , 6 , 7 8.

$$೫೧೨ \quad ೧೦೨೪ \quad ೨೦೪೮ \quad ೪೦೯೬$$

9 , 10 , 11 , 12. ಆದುದರಿಂದ ೪೦೯೬ ವೃತ್ತಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇತರ ವೃತ್ತಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ವೃತ್ತ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸುಲಭೋಪಾಯವೊಂದುಂಟು. ಅದೇ ಸಂದರೆ—2 ನ್ನು ಆಯಾ ವೃತ್ತದ ನಿಯಮಾಕ್ಷರದ ಅವೃತ್ತಿ ಯಷ್ಟು ಗುಣಿಸಿದರೆ ವೃತ್ತಸಂಖ್ಯೆ ಬರುವುದು.

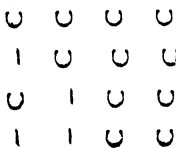
೩ ಅಕ್ಷರದ ವೃತ್ತ— $2 \times 2 \times 2 = 8$ (೩ ಸಲ.)

೪ ,, — $2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 = 256$ (೪ ಸಲ.)

೧೨ ,, — $2 \times 2 \times 2 \times \dots \times 2 = 4096$ (೧೨ ಸಲ.)

ಹೀಗೆ ಲೆಕ್ಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಗಳು ಪ್ರಸ್ತಾರದಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸೂತ್ರ F ರ ವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೩ ಅಕ್ಷರದ ವೃತ್ತವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ೪ ಅಕ್ಷರದ ವೃತ್ತವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ :—

೦	೦	೧	೦
೧	೦	೧	೦
೦	೧	೧	೦
೧	೧	೧	೦
೦	೦	೦	೧
೧	೦	೦	೧
೦	೧	೦	೧
೧	೧	೦	೧
೦	೦	೧	೧
೧	೦	೧	೧
೦	೧	೧	೧
೧	೧	೧	೧

ಹೀಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ೧೬ ಆಯಿತು.

೨ ೪ ೮ ೧೬
 1 , 2 , 3 , 4.

ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ೧೬ ಆಯಿತು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವೃತ್ತಗಳಿಗೂ ತೋರಿಸಬಹುದು.

ವೃತ್ತ ಲಕ್ಷಣಂಗಳು.*

(೧) ಉಕ್ತೆ.

ಉಕ್ತೆಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳೆ ಬಂದಕ್ಕರಂ ಪಾದನಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೨ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಶ್ರೀವೃತ್ತಂ
ಶ್ರೀ |
ನಂ |
ದೀ |
ಶಂ ||

(೨) ಅತ್ಯುಕ್ತೆ.

ಅತ್ಯುಕ್ತೆಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳೆ ಎರಡಕ್ಕರಂ ಪಾದನಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೪ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ವೀರಾಕಾರವೃತ್ತಂ.
ವೀರಾ |
ಕಾರಾ |
ಧೀರೋ |
ದಾರಾ ||

II ಶ್ರೀಶವೃತ್ತಂ.
ಶ್ರೀಶ |
ನೀಶ |
ಪಾಶ |
ನಾಶ ||

*ವಿವರಣೆ—ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣವೇ ವೃತ್ತಕ್ಕುದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಭಂದಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಭಿ ಎಂದರೆ ಳ; ಭೂತ ಳ; ರಸ ಓ; ಅಶ್ವ, ಮುನಿ, ಇವುಗಳು ಃ; ವಸು, ನಾಗ—ಇವು ಳ; ಗ್ರಹ ಳ; ದಿಕ್ಕು ಳ; ರುದ್ರ ಳ; ಆದಿತ್ಯ ಳ—ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(೩) ಮಧ್ಯೆ

ಮಧ್ಯೆಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳ ಮೂಱಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೧೮ ವೃತ್ತಗಳೊಳಗೆ--

I ಇಂದ್ರವೃತ್ತಂ.¹

ಸುರರ |

ಪೊರೆವ |

ಪರಮ |

ಕರುಣಿ ||

II ಉಪೇಂದ್ರವೃತ್ತಂ.

ಶ್ರೀಶಲೋ |

ಕೇಶನಂ |

ಆಸುರ |

ತ್ರಾಸನಂ ||

(೪) ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ.

ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳ ನಾಲ್ಕಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೧೯ ವೃತ್ತಗಳೊಳಗೆ--

I ಸುಂದರೀವೃತ್ತಂ.²

ಇಂದು ಶಿವಂ |

ಬಂದರೆ ಪೂ |

ಣೀಂದಮುಖೀ |

ಸುಂದರಿ ಕೇಳು ||

II ಸುಕಾಂತಿ ವೃತ್ತಂ.

ಜಕಾರವುಂ |

ಗಕಾರವುಂ |

ಸುಕಾಂತಿಗಿ |

ಪಕಾರಣಂ ||

1. ೩. I ಸುರರ ಪೊರೆವ ಪರಮ ಕರುಣಿ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರ. ೪ ವಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಗಣವಾದ ನಗಣ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರವೃತ್ತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಬಹು ಕಡೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉದಾಹರಣ ಪದ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು.

² I ಇಂದು = ಜಗಣ, ಶಿವಂ—ಗುರು, ವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಎಂಪರ್ಥ.

II ಸುರಲತೆ.

ನಿರತನೆಯಂಗಳ್ |
 ಬರಲವು ನೀ ಕೇಳ್ |
 ಶರಜದಳಾಕ್ಷೀ |
 ಸುರಲತೆಯೆಂದುಂ ||

III ಮುಕುಳ ವೃತ್ತಂ.

ಅನಿಲದ್ವಯದಿಂ |
 ದಿನಿತುಂ ಬರಲುಂ |
 †ಘನವೆಲ್ಲಿಯು ಕೇಳ್ |
 ವನಿತೇ ಮುಕುಳಂ ||

IV ಉದಾತ್ತಂ.¹

ನಯಗಣದಿಂದಂ |
 ನಿಯಮವಿದೊಂದುಂ |
 ಪ್ರಿಯೆ ಮನದಿಂದಂ |
 ನಯದಿನುದಾತ್ತಂ ||

V ವಿಚಿತ್ರಂ.

ಪಯೋದ್ವಂದ್ವದಿಂದಂ |
 ಸುಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧಂ |
 ಪಯೋಜಾಕ್ಷಿ ನೀ ಕೇಳ್ |
 ವಿಯುಕ್ತಂ ವಿಚಿತ್ರಂ ||

೨. ಉಷ್ಣಿಕ್ಕು.

ಉಷ್ಣಿಕ್ಕು ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನೊಳ್ ಛಜಕ್ಕುರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
 ೧೨೮ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

¹ ಇದೇ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಸುರಲತೆಯು ಲಕ್ಷಣವೂ ಇದರ ಲಕ್ಷಣವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುರಲತೆಗೆ ಉದಾತ್ತವೆಂದೂ ಹೆಸರಿರಬಹುದು.

I ವಿತಾನವೃತ್ತಂ.
 ಸುರಪಮರುದೀಶಂ |
 ಬರುತಿರಲಜಸ್ರಂ |
 ಸರಸಿಜದಳಾಕ್ಷೀ |
 ನೆರೆ ತಿಳಿ ವಿತಾನಂ ||

II ವಿಭೂತಿ ವೃತ್ತಂ.
 ಪಾವಕಾರ್ಯಮೇಶ್ವರಂ |
 ಭಾನದಿಂ ಬರಲ್ಕಿದುಂ |
 ಕೋವಿದರ್ ವಿವೇಕದಿಂ |
 ಭಾವಿಪರ್ ವಿಭೂತಿಯಂ ||

v ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪು.

ಅನುಷ್ಟುಪ್ಪೆಂಬ ಭಂದದೊಳೊಂಟಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವಂಗಳ
 ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಪ್ರವಾಣಿಕಂ.
 ದಿವಾಕರಾನಲರ್ಗಂ |
 ಭವಾನುಕೂಲದಿಂ ಬರಲ್ |
 ವಿವೇಕದಿಂ ವಿಚಾರಿಸಲ್ |
 ಭುವಿ ಪ್ರವಾಣಿಕಾಶ್ಯೆ ಕೆಳ ||

II ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲೆ.
 ಭೂವಿಾಧಾತ್ರೀಭೀಮದ್ವೈತಂ |
 ವಾಮಾಕ್ಷೀ ಸದ್ಯೋಗಂ ನೀತಂ |
 ಈಮಾಗಂ ಕೇಳೇಶಾರಾಮೇ |
 ವಾಮೇ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಾವೃತ್ತಂ ||

III ಚಿತ್ರಪದಂ.
 ಇಂದುವಿಧೂಶಿವಯುಗ್ಮಂ |
 ಬಂದೊಡೆ ಚಂದನಗಂಧೀ |
 ಇಂದುಮುಖೀ ತಿಳಿಯೆಂದುಂ |
 ಚಂದದ ಚಿತ್ರಪದಾಶ್ಯಂ ||

೯ ಬೃಹತಿ.

ಬಂಜತನೆಯ ಬೃಹತೀಭಂದದೊಳೊಂಬತ್ತಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ
ಪುಟ್ಟುವ ಹಿಂಗೆ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಭದ್ರಕಂ.

ಪಾನಕಂ ಸುರಪನಗ್ನಿಯುಂ |
ಈವಿಧಂ ಬರಲು ಲೋಕದೊಳ್ |
ಕೋವಿದಂ ನೆರೆದು ಭಾವಿಸರ್ |
ಭಾವೆ ಕೇಳೆ ನಿರುತ ಭದ್ರಕಂ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಬಾಬತ್ತು ಭಂದಸ್ಸುಗಳೊಳೆ ಪುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಂ
ಗಳ್ಗೆ ವಿಶ್ರಮಮಿಲ್ಲದುದುಂ ಯತಿಯಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಪಜ್ಜಿಭಂದದಿಂದ
ಕಡೆಯ ಭಂದಸ್ಸಿನವರೆಗಂ ಯತಿ ಬರ್ಪುದು. ಈ ಯತ್ಯಕ್ಷರಂಗಳಂ ಕನ್ನ
ಡಿಗರ್ ಕೆಲಂಬರಿಡುವರ್, ಕೆಲಂಬರಿದದನುಪೇಕ್ಷಿಸುವರ್.

೧೦ ಪಜ್ಜಿ.

ಪಜ್ಜಿಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳೆ ಪತ್ತಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೧೦೦೮ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಮಯೂರಸಾರಿ ವೃತ್ತಂ¹

ಜಾತವೇದ ಭಾನು—ಜ್ವಾಲೀಶರ್ದರ್ |
ಭಾತ ಶೈಲ ವಿಶ್ರ—ಮಂ ಬರಲ್ಕಾ ||
ಭೂತಳಾಗ್ರದಲ್ಲಿ—ಭೂರಿಭೋಗಂ |
ಜಾತೆ ಕೇಳೆ ಮಯೂರ—ಸಾರಿವೃತ್ತಂ ||

II ಮಣಿರಂಗಂ²

ಪಾನಕಾಶುಗ—ವಾಯುಮಹೇಶರ್ |
ಭಾವಜಾಸ್ತ್ರದೆ—ಭದ್ರವಿರಾಮಂ |

ವಿವರಣೆ.—1. ಶೈಲ = 7 ; ಏಳರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮವೆಂದರೆ—ಆರನೆಯ ಅಕ್ಷರದ
ಮುಂದೆ ಉಸಿರ್ವಾಣವೆಂದೂ, ಅದರ ಮುಂದಣ ವರ್ಣ ಫುಟ ೮,
೨೪ ನಿರೂಪಿಸದ ಮೇರೆ; ಯತ್ಯಕ್ಷರವೆಂದೂ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಡಬೇಕು.

2. ಭಾವಜಾಸ್ತ್ರ = 5.

ಕೋವಿದರ್ಗನು—ಗುಣ್ಯಮಿದಂ ಕೇಳ' |
ಈವಿಧಂ ತಿಳಿಯು ಮುಣಿರಂಗಂ ||

III ಮಂದಾನಿಲಂ,¹

ಚಂದಿರಧಾತ್ರೀ—ಸ್ವರ್ಶನ ಶರ್ವರ' |
ಭಂದದಿ ಕೂಡಲ್—ಶಾಸ್ತ್ರವಿರಾಮಂ |
ಬಂದರೆ ಮುಖ್ಯಂ—ಭಾವಿಸು ಕಾಂತೇ |
ಅಂದದಿ ಕೇಳ'—ಮಂದಾನಿಲವೃತ್ತಂ ||

೧೧. ತ್ರಿಪ್ಪುಪ್ಪು.

೨೦೪೮ ತ್ರಿಪ್ಪುಪ್ಪು ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಇಂದ್ರವಜ್ರಂ.²

ತಾರಾಪಥಾಭ್ರಾಕ್ರ ಸಿ—ತಾಂಗಯುಗ್ಮಂ |
ನಾರೀಮಣೀ ವಿಶ್ರಮ—ನಾಗ ಸಂಜ್ಞಂ |
ನೀರೇಜನೇತ್ರೇ ನೆರೆ—ನಿತ್ಯಗಾತ್ರೇ |
ಸಾರೇಂದ್ರವಜ್ರಂ ಕವಿ—ಸಮ್ಮತಂ ಕೇಳ' ||

II ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರಂ.³

ವಿರೋಚನಂ ವೈಷ್ಣವಂ ರ—ವೀಶಯುಗ್ಮಂ |
ಸರೋಜಪಾಣೀ ಯತಿ—ಸರ್ಪಸಂಜ್ಞಂ |
ದ್ವಿರೇಫನೀಲಾಳಕ—ದೀನವರ್ತಿಲೇ |
ವಿರಾಜಿಸುತಿ ಪುರದು—ಪೇಂದ್ರವಜ್ರಂ ||

ವಿವರಣೆ-1. ಶಾಸ್ತ್ರ = 6-2 ಸತಾಂಗಯುಗ್ಮಂ = ಎರಡು ಗುರುಗಳು, ನಾಗ = ಎಂಟು;
ಇಂದ್ರವಜ್ರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ—“ ಸ್ಯಾದಿಂದ್ರವಜ್ರಾ ಯದಿ ತೌ ಜಗೌ ಗಃ || ”

2. ಸರ್ಪ = ೮; “ ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರಾ ಜತಜಾಸ್ತತೋಗಃ || ”

ಇಂದ್ರವಜ್ರ, ಉಪೇಂದ್ರವಜ್ರ—ಇವುಗಳ ಬೆರಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ
ಉಪಜಾತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆಯೇ ಒಂದೇ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ
ವಾಚುವ ವೃತ್ತಗಳಿಗೂ ಉಪಜಾತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು.

III

ರಥೋದ್ಧತಂ.¹

ನಾರುತಾಪ್ತ ದಿವ-ಪಾವಕಂ ಲಗಂ |
 ಚಾರುಶೈಲ ಯತಿ-ಸಂಗತಂ ಬರಲ |
 ಸಾರಸಾಕ್ಷಿ ತಿಳಿ-ಸದ್ರಥೋದ್ಧತಂ |
 ಭೂರಿ ಪಂಡಿತರ-ನೋದದೇಬ್ಬಿ ಯಿಂ ||

IV

ಸ್ವಾಗತಂ.²

ಪಾವಕೇಂದ್ರ ವಿಧು-ಭಾರ್ಗವ ಯುಗ್ಮಂ |
 ಭಾವಿಸಲೈ ನಗ-ಭವ್ಯವಿರಾಮಂ |
 ಈ ವಿಧಂ ತಿಳಿವು-ದಿಂದುಮುಖೇ ನೀ |
 ನಾವಿರಾಜಕರ-ಸ್ವಾಗತವೃತ್ತಂ ||

V

ದೋಧಕವೃತ್ತ.

ಭ, ಭ, ಭ, ಗ, ಗ.

೧೨. ಜಗತಿ.

ಜಗತೀ ಭಂದದೊಳ ಹನ್ನೆರಡಕ್ಕರಂ ಪಾದನಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವರ್ಯು

ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ-

I

ಭುಜಂಗ ಪ್ರಯಾತಂ.³

ಶರಂ ನಾರಿ ನೀರಂ ಕು-ಶಂಗಳ ಸಮೇತಂ |
 ಬರಲ ಸದ್ವಿರಾಮಂ ಪ್ರ-ಭಾದಂತಿ ಸಂಜ್ಞಂ |
 ಇರಲೈವಿಶೇಷಂ ಏನು-ಹೀಸುಪ್ರಣೀತಂ |
 ಸರೋಜಾಕ್ಷಿ ಯೇ ಕೇಳ ಭು-ಜಂಗಪ್ರಯಾತಂ ||

ವಿವರಣೆ-1. " ರಾಜ್ಯ ರಾವಿಹರಥೋದ್ಧತಾಲಗಾ || "

2. " ಸ್ವಾಗತೇತಿ ರನಭಾದ್ನುರುಯುಗ್ಮಂ || "

ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ದೋಧಕವೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೃತ್ತವುಂಟು. ಅದರ ಲಕ್ಷಣ-" ದೋಧಕವೃತ್ತಮಿದಂ ಭಭಭಾದ್ನಿ || " ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

3. ಪ್ರಭಾದಂತಿ = V; ಲಕ್ಷಣ-" ಭುಜಂಗಪ್ರಯಾತಂ ಭವೇದ್ಭಿಶ್ಚ ಶ್ರುತುರ್ಭಿಃ. "

ಸಾ- ಏ ಮಹೀಯೋಕ್ತ ಪ್ರಣೀತಂ,

II ವಂಶಸ್ಥಲ ಅಥವಾ ವಂಶಸ್ಥಂ.¹

ಪ್ರಭಾಕರವ್ಯೋಮ ವಿ-ಭಾಕರಾಗ್ನಿಗಳ್ |
 ವಿಭಾಸವಾನಂ ವಸು-ವಿಶ್ರಮಂ ಬರಲ್ |
 †[ಅಭಿನ್ನವೃತ್ತಂ ಸುಜ-ನಾಳಿ ಮೈತ್ರಕಂ |
 ಸುಭಾನೇ ವಂಶಸ್ಥಲ-ವೃತ್ತ ಸಂಜ್ಞಾ ಕಂ] ||

III ಸ್ವಗ್ನಿಣಿ.²

ವಾತಮಿತ್ರಾನಲಂ-ಜಾತವೇದಾಗ್ನಿಗಳ್ |
 ರೀತಿಯಿಂ ಕೂಡೆ ಸದ್-ವಿಶ್ರಮಂ ಶೈಲದೊಳ್ |
 ನೀತಿಳೀ ಪಂಡಿತರ್-ನೀತಿಯಿಂದೊಪ್ಪುವೋಲ್ |
 ಶಾತಕುಂಭಾಂಗಿ ಕೇಳ್ ಸ್ವಗ್ನಿಣೀ †[ವೃತ್ತಮಂ] |

IV ಇಂದ್ರವಂಶಂ.³

ತಾರಾಪಥಾಭ್ರಾ ಕ್ಷಯ-ತಾಶನಂ ಬರಲ್ |
 ಸಾರಂ ವಿರಾಮಂ ಗಜ-ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಿರಲ್ |
 ನೀರೇಜಪಾಣೀ ವರ-ನಿತ್ಯಮಂಗಳೇ |
 ಸಾರೇಂದ್ರ ವಂಶಂ ಬುಧ-ಸಮ್ಮತಂ ತಿಳಿ ||

V ಮೋದಕಂ.⁴

ಸುರಪ ದಿವಾಕರ-ಸೂರ್ಯ ಜಲಂಗಳ್ |
 ಸರಸ ವಿರಾಮದ-ಸಂಜ್ಞೆ ಗಜಂಗಳ್ |
 ಸುರುಚಿರೆ ಸುಂದರಿ-ಸೊಬಗಿನ ನೀಹೀ |
 ಅಹಿವ್ರದು ಮೋದಕ-ವಂದದ ವೃತ್ತಂ ||

ವಿವರಣೆ—1. ಲಕ್ಷಣ—“ ಜತೌತುವಂಶಸ್ಥಮುದೀರಿತಂ ಜರೌ || ”

2. ಲಕ್ಷಣ—“ ರೈಶ್ವತುರ್ಭಿಯುತಾಸ್ವಗ್ನಿಣೀಸಮ್ಮತಾ || ”

3. “ ಸ್ಯಾದಿಂದ್ರವಂಶಾತತಷ್ಟೈರಸಂಯುಕ್ತೈಃ || ”

4. ಈ ವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣವೂ ನಾಗವರ್ಮನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ “ ಲಲಿತ ಪದ ” ವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಲಲಿತಪದ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ

ಠಾ—† ಅಭಿನ್ನವೃತ್ತೇ ಸುಜನಾಳಿ ಮೈತ್ರಿಕೇಳ್ ಸಭಾತಿವಂಶಸ್ಥಲ ಸಂಜ್ಞಾವೆಂ ಬುದಂ, † ಎಂಬುದಕ್ಕ.

[VI ತೋಟಕ.

ಸ, ಸ, ಸ, ಸ.]

[VII ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತ.

ನ ಭ ಭ ರ.]

೧೨. ಅತಿಜಗತಿ.

ಅತಿಜಗತಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳ್ ಪಾದಕ್ಕೆ ಪದಮೂಱಕ್ಕರವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೮೧೯೦ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಜಲದವೃತ್ತಂ.¹

ಸಾರಸವೈರಿ—ವೆತ್ತು ದಿವಿಜೇಂದು ಶಿವಂ |
 ನಾರನುಣೀಯ—ನಾದ ನಡಿಯಂಶದೊಳಂ |
 ಚಾರುವಿವೇಕ—ಶಾಲಿಗಳ ಸಮ್ಮತದಿಂ |
 ಸಾರವಿಚಾರ—ಶೀಲೆ ಜಲದಂ ಸತಿ ಕೇಳು ||

II ಮಂಜುಭಾಷಿಣಿ.

ಮರುದರೈವಾನಿಲ ವಿ—ಭಾಕರಂ ಭವಂ |
 ಸರಸಂ ವಿರಾಮ ನಿಧಿ—ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಿರಲ್ |
 ಅಹವಿಂ ಕವೀಂದ್ರರಖಿ—ಲರ್ ವಿನೋದದಿಂ |
 ದಿರೆ ಮಂಜುಭಾಷಿಣಿಯ—ದೆಂಬರುವಿಯೊಳ್ ||

III ಪ್ರಭಾತಂ.

ಬಲರಿಪು ಭಾನು ವಿ—ಭಾಕರಾಗ್ನಿಶ್ವರಂ |
 ಸುಲಲಿತ ವಿಶ್ರಮ—ಸಂಖ್ಯೆ ದಂತಿ ಸಂಜ್ಞಂ |

ನೋದಕವೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು.

ಇಗತೀಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತ, ತೋಟಕ ಎಂಬ ಇನ್ನೆರಡು ವೃತ್ತಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ. “ ಇಹತೋಟಕಮಂಜುಧಿಸೈಃ ಪ್ರಥಿತಂ ”
 “ ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತವಾಹನಭೌ ಭೌ ” ಇವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಬಿಟ್ಟಿರುವನು.

ವಿ—1. ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅಂತ = ಆರು ವಡಿ—ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಹೇಳುವ ಯತಿಯು ಅಂಧ್ರಭಾಷೆಯು “ ವಡಿ ” ಯು ಸವಾ ನಾರ್ಥಕವು.

ನಿಲಲು ವಿನೋದದೆ—ನಿಶ್ಚಯಂ ಪ್ರಭಾತಂ |
ಜಲರುಹಗಂಧಿ ವಿ-ಶಾಲನೀತಿ ನೀ ಕೇಳೆ ||

೧೪. ಶಕ್ವರಿ.

ಶಕ್ವರಿಯೆಂಬ ಛಂದವೋಳೆ ಪದಿನಾಲ್ಕಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೧೬೨೮೪ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ವನಮಯೂರಂ. 1

ಇಂದು ಮಿಹಿರಾನಿಲ ಸು—ರೇಂದ್ರ ಭವಯುಗ್ಂ |
ಚಂದದ ವಿರಾನು ನಿಧಿ—ಸಂಜ್ಞೆಯೊಳುದಾತ್ತಂ |
ಬಂದರದು ಪಂಡಿತರ—ಭಾವದೆ ಸುಸಾರಂ |
ಎಂದಹಿದು ನೋಡು ಮುದ-ದಿಂ ವನಮಯೂರಂ ||

II ವಸಂತತಿಲಕಂ. 2

ವೈದ್ಯವನಾಬ್ಜ ಭಾನುಗಣ—ಯುಗ್ಮಗಿರೀಶಯುಗ್ಂ |
ರಾಮೇ ವಿರಾನು ಪರಿ—ರಂಜಿಸೆ ಭೋಗಿಸಂಖ್ಯಂ |
ಕಾನುಂ ವಸಂತತಿಲ—ಕಂ ತಿಳಿ ವೋದದಿಂದಂ |
ಭೂಮುಂಡಲಾಗ್ರ [ಕವಿ] ಮು—ಶ್ಯರೆ ಪಾಡುತಿರ್ಪರ ||

III ಪ್ರಹರಣಕಲಿತಂ.

ಸುರಪತಿಯುಗಳಂ—ಶಶಿ ದಿವಿಜ ಲಗಂ |
ಬರುತಿರೆ ವಿರಮಂ—ಇಭಪತಿಯೆಡೆಯೊಳೆ |
ನಿರುಪಮಗುಣಿ ನೀ—ನಣ್ಣಜಲಜಮುಖೀ |
ಬರುವುದು ಸರಸ—ಪ್ರಹರಣಕಲಿತಂ ||

೧೫. ಅತಿಶಕ್ವರಿ.

ಅತಿಶಕ್ವರಿಯೆಂಬ ಛಂದವೋಳೆ ಪದಿನೈದಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೨೦೨೬೮ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

ವಿವರಣೆ—1. ಯತಿಯು ಪದಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದು ನಾಗವರ್ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.
2. ಭೋಗಿ = ಎಂಟು; ನಾಗವರ್ಮನು ಪದಾಂತದಲ್ಲಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷಣ—“ ಉಕ್ಕಂ ವಸಂತತಿಲಕಂ ತಭಜಾ ಜಗೌಗಿ ||

I

ಮಾಲಿನೀ.¹

ಬುಧವರ ಗಣಯುಗ್ಮಂ—ಮುಂತೆ ಭೂವಾರಿಯುಗ್ಮಂ |
 ವಿಧಿಸದದಿ ಬರಲ್ತಾ—ವಿಶ್ರಮಂ ಮಾಲಿನೀ ಕೇಳೆ |
 ಬುಧಜನನಿವಹಕ್ಕಂ—ಭೂರಿ ಸಂತೋಷಮಕ್ಕುಂ |
 ವಿಧುಮುಖಿ ನಿನಗಂದುಂ—ಪೇಚ್ಚುದೇಂ ಕೇಳ್ವುದೆಂದುಂ ||

II

ಮಣಿಗಣನಿಕರಂ.

ಸುರಪತಿಯುಗಯುಗ—ಸುರಚಿರ ಸಗಣಂ |
 ನಿರುತದೊಳರುತಿರೆ—ನಿಧಿಯೊಳು ವಿರಮಂ |
 ಬರಲಿದು ಜಗದೊಳು—ಮಣಿಗಣನಿಕರಂ |
 ಸರಸಿಜದಳವಿಲ—ಸಿತ ಶುಭನಮನೇ ||

III

ಕೇಸರಂ.²

ಸುರಪ ದಿನೇಶ ಚಂಕ್ರ ರವಿ—ಶುಕ್ರಯೋಗದಿಂ |
 ನಿರುತ ವಿರಾಮು ರುದ್ರರೊಳು—ನಿತ್ಯದಿಂದಿರಲ್ |
 ಸುರಚಿರ ಕೇಸರಂ ಜಗದ—ಸುಂದರಾಂಗಿ ನೀ |
 ನಖತಿರು ಧಾರಿಣೀತಲ—ದೊಳಾಯತಾಕ್ಷಿ ಕೇಳೆ ||

IV :

ವಿಚಿತ್ರಲಲಿತಂ.

ಸುರಪ ಪವನೇಂದ್ರ ಪುರ—ಸೋಮಸಲಿಲಂಗಳೆ |
 ಸರಸದ ವಿರಾಮು ದಶ—ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳಗಿರ್ಕುಂ |
 ಸರಸಿಜಮುಖೀ ಸಕಲ—ಸತ್ಕವಿಗಳೊಪ್ಪಂ |
 [ತರೆಯದು ವಿಚಿತ್ರಲಲಿ—ತಂ ಲಲಿತಗಾತ್ರೇ] ||

V

ಉತ್ಸಾಹವೃತ್ತ.

ರ, ಜ, ರ, ಜ, ರ.

೧೬. ಅಷ್ಟಿ.

ಅಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಛಂದದೊಳೆ ಪದಿನಾಱಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
 ೬೫೫೩೬ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

ವಿವರಣೆ—1. “ ನನಮಯಯಯುತೇಯಂ ಮಾಲಿನೀಭೋಗಿಲೋಕ್ಯಃ || ”

2. ನಾಗವರ್ಮನು ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ಸುರಂಗಳೇಸರವೆಂದು ಕರೆವುದಲ್ಲದೆ ಇದ
 ರಲ್ಲಿ ಯುತಿಯು ಪಾದಾಂತದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶುಕ್ರ = ರಗಣ.

I ಪಂಚಚಾಮರಂ.¹

ವಿರೋಚನಂ ಕೃಶಾನು ಭಾನು—ವೀತಿಹೋತ್ರಮಿತ್ರ ಗಂ |
 ಸರೋಜಪಾಣಿ ವಿಶ್ರಮಂ ದಿ--ಶಂ ಕರಂ ವಿರಾಜಿಸಲ್ |
 ಸರಾಗದಿಂದೆ ಕೇಳು ಪಂಚ—ಚಾಮರಂ ಧರಾಗದ್ರೋಳು |
 ಪರಾನುಕೂಲಪಂಡಿತರ್ಗ—ಮಿಪ್ಪವಾಗದಿಪ್ಪುದೇ ||

II ವನತಿಲಕಂ.²

ಶರಂ ಪೃಥ್ವಿಸ್ವರ್ಗಂ [ಪವನಗಣ]—ಸಪ್ತಾರ್ಜುನ ಶರವಂ |
 ಬರಲ್ ಭಾದೀಪ್ತಾಂಗೀ ಪರಮವಿರ—ಮಂ ಲೋಕನೇತ್ರಂ
 ಚಿರಂ ಧಾತ್ರಿಸಂಸ್ಥಂ ಸುಕವಿಜನ—ಸೇವ್ಯಂ [ಗಡೆಂದುಂ] |
 ಕರಂ ಚಂದ್ರಾಸ್ಯೇ ಕೇಳು ವನತಿಲ—ಕಂ ಸಾರಸಾಕ್ಷೀ ||

೧೨. ಅತ್ಯಷ್ಟಿ.

ಅತ್ಯಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಛಂದದೋಳು ಪದಿನೇಳುಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ

೧೨೧೦೨೨ ವೃತ್ತಂಗಳೋಳಗೆ—

I ಪಾಲಾಶದಳಂ.³

ವೋದಲಯಿದುಗಣ ಸುರಪ—ತುದಿಯಲಿ ಗಂಗಳೆ |
 ಬದಗಿ ಬರಲದು ವಿರಮ—ವಿಧುಧರನೋಳಾಗಲ್ ||
 ಮುದವೆರಸಿ ಸದಯರಹ—ಬುಧರಿಗಿದು ಪಾಲಾ |
 ಶದಳವಿದು ಬಗೆಯಿಳೆಗೆ—ಚತುರವೆನೆ ಧನ್ಯೇ ||

II ಪೃಥ್ವೀವೃತ್ತಂ.⁴

ಜಸಂಗಳು ಜಸಂಗಳುಂ—† [ಯಗಣಮುಂ ಲಗಂಗಳುಂ |
 ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರವಿವಿಶ್ರಮಂ—ಪಡೆಯಲಾಗ ಪೃಥ್ವೀಹೈಕಂ] |

ವಿವರಣೆ—1. “ ಇರೌಜಿರೌಜಿಗಾವಿದಂ ವದಂತಿ ಪಂಚಚಾಮರಂ ”

2. ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ವಿಜಯಾನಂದವೆಂದೂ;

3. ಇದನ್ನು ವನಜದಳವೆಂದೂ ನಾಗವರ್ಮನು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ.

4. “ ಜಸೌ ಜಸಯಲಾವಸುಗ್ರಹಯತಿಶ ಪೃಥ್ವೀಗುರುಃ ” ||

ಪಾ—† ಯಗಣಸಂಯುತಂ ಅಲಗಂ || ಪೃಥ್ವೀಯಿದಂ.

ಲಸತ್ಕಮಲಪಾಣಿ ಕೇಳಿ—ವಿಬುಧರಾಜಸಂಪತ್ಕರಂ |
ರಸಾಗ್ರದಿದು ಭಾವಿಸಲ್—ಸಕಲರಾಜ ಸಮ್ಮೋಹನಂ ||

III

ಶಿಖರಣಿ.¹

ವನಕ್ಕೋಣೀ ಜಿಮ್ಮು — †[ಮೌಹಿತ] ಪವನಾಬಾ ಚ್ಯುತ ಶಿಖರ |
[ಕನತ್ಸೂರ್ಯಾಶ್ಯಕ್ಯಂ]—ಕಲಿತವಿರಮಂ †[ಬಂದೊಡದುವೇ] |
ಮನಂ ಗೋಗೋಂಡಂ ಕೇಳಿ—ಮಹಿತಪರಿವಾರಕ್ಕತಿಮುದಂ |
ಜನಾನಂದಂ [ಭಂದಂ] †—ಶಿಖರಣಿಯದುಂ ಚಂದ್ರವದನೇ ||

IV

ಮಂದಾಕ್ರಾಂತಂ.²

ಮಂದಾಕ್ರಾಂತಂ ಮುಭಸತತಗಳ್— ‡[ಬಂದುಮಿಶ್ರವ್ಯಯಂಗಳ್ |
ಮುಂದಾಕ್ರಾಂತಂ ಗಿರಿಶನೇಡೆಯೊಳ್—ಬಂದೊಡಿತೆಂದುದೆಂದುಂ] ||
ಅಂದಂಬೆತ್ತಾ ಸುಕವಿನಿಕರ—ಕ್ಯಾವಗಂ ಮೋದಮುಕ್ಯಂ |
ಇಂದುಂ ಕೇಳ್ಳೀಂ ಕಮಲನಯನೇ—ಈವಿಧಂ ತಾನದಿಕುಂ ||

೧೮. ಧೃತಿ.

ಧೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳಿ ಹದಿನೆಂಟಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೨೬-೦೧೪ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I

ಮತ್ತಕೋಕಿಲಂ.³

ಪಾನಕಾನಿಲಪದ್ಮಬಾಂಧವ—ಭಾನುಚಂದ್ರಕೃಪಾನುಗಳ್ |
ಮಾನರಾಪ್ತವಿರಾಮಮುಂ ಬರೆ—ಮತ್ತಕೋಕಿಲಮೆಂಬುದೇಂ |
ಭಾವಜಾರಿಯ ಭಕ್ತಸಂಕುಲ—ಭುಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ವಿಧಾಯಿನೀ |
ಸಾವಧಾನದೆ ಕೇಳು ಸರ್ವರ—ಸಮೃತ ತಿರಿಲೋಕದೊಳಿ ||

ವಿವರಣೆ—1. “ ರಸೈ ರುದ್ರೈಶ್ಚಿನ್ನಾ ಯಮನಸಭಲಾಗಃ ಶಿಖರಣೀ ”

2. “ ಮಂದಾಕ್ರಾಂತಂ ಜಲಧಿಷಡಗೈನ್ಚೈವನತೌತಾದ್ಧುರೂ ಚೇತ ”

3. ಮಾನರಾಪ್ತವಿರಾಮ = ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಆಪ್ತನಾದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ವಿರಾಮ ಎಂ
ದರೆ ಹನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಪಾ - † ಮೌಹಿತ..... ಕನತ್ಸೂರ್ಯಾಶ್ಯಕ್ಯಂ... ..ಕಂಜನಯನೇ |ಎಂದುಂ
ಶಿಖರಣಿ. ‡ ದ್ವೀಪರುಗ್ಗಂ ವಿರಾಮಂ.

II

ಕುಸುಮಿತಲತಾವೇಲ್ಲಿತಂ.¹

ಅಶ್ರಾಂತಾಯೋಗಾನ್ವಿತ ಮತನಯಂ—ಯದ್ವಯಂ ಭಾಸುಸಂಖ್ಯಂ |
ವಿಶ್ರಾಂತೀಡಾಗಲ್ಪುಸುಮಿತಲತಾ—ವೇಲ್ಲಿತಂ ವೃತ್ತಮುಕ್ತಂ ||

†

[III

ಮಲ್ಲಿಕಾಮಾಲೆ.²

ರ, ಸ, ಜ, ಜ. ಭ, ರ.]

೧೯. ಅತಿಧೃತಿ.

ಅತಿಧೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತಕ್ಕರಂ ಪಾದಮಾಗಿ ಪು
ಟ್ಟವ ಹೂಟಿಂವಿ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I

ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಂ.³

ಉರ್ವಿವಾತವಿಭಾಕರಾಶುಗ ವಿಯದ್ವ್ಯೋಮಂ ಪದಾಂತಂಗಳೊಳ |
ಶರ್ವಂ; ವಿಶ್ರಮು ವಿಶ್ವಸಂಜ್ಞೆಯೊಳರಲ್—ಸರ್ವೇಶನುದ್ಯುತ್ಪ್ರಭಾ |
ಮೌರ್ವಿವೇಣಿಯೆ ಕೇಳ್ವುದೀಗ ಮಹಿಯೊಳ—ಮಾಧುರ್ಯವಾಚಾನ್ವಿತೇ |
‡[ಶರ್ವಾಚಾರವಿಚಾರದಕ್ಕೆ] ತಿಳಿ ನೀಂ—ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಂ ||

ವಿವರಣೆ—1. ನಾಗವರ್ಮನು ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಈ ವೃತ್ತಲಕ್ಷಣ—

“ ಸ್ಯಾದ್ಭೂತರ್ಪಶ್ವೈಃ ಕುಸುಮಿತಲತಾವೇಲ್ಲಿತಾ ಮೌ ನಯಾ ಯೌ ||”

2. ಇದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬರುವ ಒಂದು ವೃತ್ತ.

3. ವಿಶ್ವಸಂಜ್ಞೆ = ಇಲ್ಲಿ ೧೩. ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಪದವಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ೧೪ ಎಂದರ್ಥವಾಡುವರು. ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಭೂಲೋಕವನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಾರದೆ, ೧೩ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ವೃತ್ತಲಕ್ಷಣ—

“ ಸೂರ್ಯಶ್ಚೈರ್ಮಸಜಸ್ತತಾಃ ಸಗುರವಃ ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಂ ||”

ಪಾ—† ಅಶ್ರೀಭೂತಂದಾನುಳಿದಿಗಿರಿದಿಂಬಾದ. ದಂ ಖ್ಯಾತಿಯಿಂದಂ | ಸಶ್ರೀಯೋ
ಸ್ಸಂಗಾಸ್ವದನಿರತ ವಿಚಾರದಿಂ ನೀತಿ ಕೇಳ |

‡ ಸರ್ವಾಚಾರ್ಯರಸಮ್ಮತೆಂದು ತಿಳಿ ನೀಂ.

II

ತರಳವೃತ್ತಂ.

ಸುರಪಸೋಮುಕ್ಯಶಾನುನಾರುತ—ಸೂರ್ಯಯುಗ್ಮಗಣಂ ಶಿವಂ |
ಭರದಿ ಭಾಸ್ಕರವಿಶ್ರಮಂ ಬರೆ—†[ಭಾವಕೇ ನಿಜವೋದದಿಂ |
ತರಳವೃತ್ತ ಮಿದೆಂದು ಭಾವಿಸು—ನಿತ್ಯಸೌಖ್ಯಮುದಾನ್ವಿತೇ |
ಸರಸಸಾರಸಲೋಚನೇ ತಿಳಿ—ಸಾವಧಾನದೇ ಬುದ್ಧಿಯಿಂ ||

[III

ಖಚರಪ್ಲುತಂ.¹

ರ, ಸ, ಸ, ತ, ಜ, ಜ, ಗಂ.

೦೦. ಕೃತಿ.

ಕೃತಿಯೆಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನೋಳ್ ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ
೦೦,೪೮,೫೩೬ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I

ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತಂ.²

ಮರುದೇಂದುಜ್ವಲನಂ ದಿವಂ ಧರೆ ಜಲಂ—ವಾಕಾಂತಕಾವಾಂತಕಂ
ಬರೆ ಯೋಗಂ ಮನುವಿಶ್ರಮಂ ಬರಲದುಂ—ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತಂ |
ನೆರೆ ಸದ್ಧಾತ್ರಿಯೊಳರ್ಪ ಪಂಡಿತರಿದಂ—ನಿಚ್ಚಂ ನಿಜಾವೋದದಿಂ |
ಬರೆದಾನಂದಿಸುತರ್ಪ ಭಾವ[ಮಃ³ ನೀಂ] †-ಭದ್ರೇಭಕುಂಭಸ್ತನೀ ||

II

ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ.³

ತಾನುರಸಾಹಿತಾನಲರು—ದಾನವನೈರಿಯಧೀಶ ಚಂದ್ರಮಂ |
ಸೋಮಹುತಾಶನಂ ಲಗವು—ಸುಂದರನಿಂ ಯತಿಯುಕ್ತವಾದೋಡಂ
ಸಾನುಜಯಾನೆ ಸರಸ್ವತುಬೆ—ಸಾರೆ ವಿನೋದಿನಿ ಕೋಮಲಾಂಗಿ ಜೆ |
ತ್ಯಾಮಿನಿ ಕೇಳ್ಯುದೀಗ ಘನ—ಕೌಶಲದುತ್ಪಲಮಾಲೆಯೆಂಬುದಂ ||

ವಿವರಣೆ—1. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

2. ವಾಕಾಂತಕಾವಾಂತ = ಲಘುಗುರು.

3. ಸುಂದರ = ರುದ್ರ = ೧೧.

ಪಾ—† ಭಾವಕೇಶರಳೆಂಬುದಂ | ನಿರುತ ಸರ್ವಬುಧಾವಳೀ ನೆರೆ ನಿತ್ಯಮೆಂಬರು
ವೋದದಿಂ || † ಸತಿನೀ.

೨೧. ಪ್ರಕೃತಿ.

ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳು ಇರ್ಪತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೨,೯೩,೧೫೦ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಚಂಪಕಮಾಲೆ.

ಸುರಪದಿನಾಕರಾಬ ರಿಪು—ಸೂರ್ಯಗಣತ್ರಯಚಿತ್ರಭಾನುಗಳ್ |
ಸರಸದಿ ಕೂಡೆ ರುದ್ರಯತಿ ಸಾರಸಲೋಚನೆ ಸುನ್ನುತಾಂಗಿ ಕೇಳು
ಉರುತರಪಂಡಿತಾನಳಗಿ—ದುನ್ನತಮೆನ್ನುತಲೊಪ್ಪುತಿಪ್ಪುದೀ |
ಸುರುಚಿರಮೋದಿನೀತಲದೆ—ಸೊಂಪಿನ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯೆಂಬುದಂ ||

II ಸ್ರಗ್ಧರೆ.¹

ಭೂವಿಶಾಖುಕ್ರಾಬ ನಾಕಂ ಸಲಿಲ ಶರ ಜಲಂ—ಮುಖ್ಯದಿಂ ಬಂದೊಡಿತುಂ |
ಭಾಮೋ ವಿಶ್ರಾಮಸಂಜ್ಞಂ ವಸು+ [ಮುನಿಯೆಡೆ] ಯೊಳು—ಬಂದೊಡಾ
[ಸ್ರಗ್ಧರಾಖ್ಯಂ |

ಧೀಮತ್ಸಂವೋಹಕಲ್ಲಂ ನೆರೆಬಗೆಸೊಗಸಂ—ತೀವಿಕೊಂಡಿಪ್ಪುದೆಲ್ಲಂ |
ವಾನಾಕ್ಷೀ ಕೇಳ್ಯದಿದುಂ ವಸುಧೆಯೊಳದನಾಂ—ಬಣ್ಣಿ ಸಲಸಾಧ್ಯಮಲ್ಲಂ ||

೨೨. ಆಕೃತಿ.

ಆಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳುರ್ಪತ್ತೆರಡಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೪೧,೯೪, ೨೦೪ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಮಾನಿನೀವೃತ್ತಂ.²

‡ [ಆರಯು] ಲೇಖು ಭ—ಕಾರಗಳೊಂದು ಗ—ಕಾರಯುತಂ ಬರೆ—ಕಾಶ್ಯಪಿ
ಯೊಳು |

ನೀರೆ ಮುನಿತ್ರಯ—ನಿತ್ಯವಿರಾಮುವು—ನೇನುವಿದಂ ತಿಳಿ—ನೀನೊಲವಿಂ |

ವಿವರಣೆ—1. ವಸುಮುನಿ = ೮ + ೨ = ೧೦; ಹದಿನೈದಿಲ್ಲ ಯತಿ.

ಸಂಸ್ಕೃತದ ಲಕ್ಷಣ—“ ಮೃಚ್ಛೈರ್ಯಾನಾಂ ತ್ರಯೇಣ ತ್ರಿಮುನಿಯತಿಯುತಾ ಸ್ರಗ್ಧರಾ ಕೀರ್ತಿತೇಯಂ ”. ಯತಿವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮ, ವತ್ತರತ್ನಾಕರ ಕರ್ತೃ, ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತ—ಇವರಿವರಿಗೆ ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ.

2. ಈ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ನಾಗವರ್ಮನು ವನಮಂಜರಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಮುನಿತ್ರಯ = ೨, ೨, ೨ ಕ್ಕೆ ವಿರಾಮವೆಂದರ್ಥ.

ಮಾ—‡ ವಸುಗಳೆಡೆಯೊಳು,

‡ ಕಾರಣ,

ಸಾರಸಗಂಧಿ ವಿ-ಚಾರಿಸೆ ವಾನಿನಿ-ಸಾರವಿವೇಕದಿ-ಸಾರಮಿದಂ |
ವಾರಿಜಲೋಚನೆ-ವರ್ಣಿಸೆ ಸತ್ಯವಿ-ವಾರಕವಶ್ಯಕ-ವಾಗಲಿದಂ ||

II ಮಹಾಸ್ವಗರಂ.¹

ಮರುದಾಕಾಶದ್ವಯೇಂದ್ರಾ-ಮಲಪವನಲಸತ್ಪಾವಕ+[ದ್ವಂದ್ವಕರ್ವಂ] |
ಸ್ಫುರದುದ್ಯತ್ಕಾಂಚನಾಂಗೀ-ಸುಲಲಿತವಿರಮಂ ಭಾಸುರಬ್ರಹ್ಮ [ಸಂಜ್ಞಂ] |
ಬರೆ ಸದ್ಭದ್ರೇಭಯಾನೇ-ಭರದಿ ತಿಳಿಯೆ ನೀಂ ಭಾವಕೀಭಾವನಭಂ |
ತರಳಾಕ್ಷೀ ಕೇಳ್ಯಹಾಸ್ರ-ಗ್ಧರಮಿದು ಬುವಿಯೊಳ್ [ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂ] +ಕಾಣು
ತಿರ್ಕುಂ ||

೦೨. ವಿಕೃತಿ.

ವಿಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳ್ ಇರ್ಪತ್ತು ಮೂಜಕ್ಕರಂ ಪಾದವಾಗಿ
ಪುಟ್ಟುವ ೧೨, ೧೪, ೬೦೪ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ-

I ಕವಿರಾಜವಿರಾಜಿತ.²

ಸಮುದಿತನಾನ್ವಿತ-ಷಡ್ಲಲಗಂ ಬರೆ-ಸರ್ಪನಗಾದ್ರಿ+[ವಿರಾಮ]ಯುತಂ |
ರಮಣಿಯಿದಂ ತಿಳಿ-ರಾಗವೊಳಾಕವಿ-ರಾಜ ವಿರಾಜಿತ-ರಾಜಮುಖೀ |
ಕಮಲದಳೇಕ್ಷಣೆ-ಕಲ್ಪಕ ತರ್ಕಿಸೆ-ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿದು-ಕಾರಣ ಕೇಳೆ |
ಸುಮತದಲೊಪ್ಪುವ-ಗಾನವಿನೋದಿನಿ-ಕರ್ಣಕೆ[ಸಂದು] ದಿ-ಗಂತರದೊಳ್ ||

೦೪. ಸಂಕೃತಿ.

ಸಂಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳ್ ಇರ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕಕ್ಕರಂ ಪಾದ
ವಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ೧೬, ೨೨, ೧೧೬ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ-

ವಿವರಣೆ-1. ಬ್ರಹ್ಮ = ನವಪ್ರಜಾಪತಿ = F;

2. ನಾನ್ವಿತಷಡ್ಲಲಗಂ = ನ + ಅನ್ವಿತ + ಷಟ್ + ಲ + ಗಂ.

ಸರ್ಪನಗಾದ್ರಿ = ೧ + ೨ + ೨, ರಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಯತಿ. ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು
ನಾಗವರ್ಮನು ಹಂಸಗತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇತರ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ
ಈ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಯತಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದೆ.

ಸಾ-+ ದ್ವೇಲಯುಕ್ತಂ...ಬ್ರಹ್ಮಯುಗ್ಮಂ...ಬುವಿಯೊಳ್ ಸತ್ವದಿಂ (ಸರ್ಪದಾಳ).

‡ ವಿಶಾಲಯುತಂ; (ವಿಶಾಲಯತ)

I

ಕ್ರೌಂಚಪದಂ.¹

ವಂಚನನಿರ್ಧೂತಾಂಚನದತ್ತಂ (?) - ಭಮಸಭನನನಯಪರಿವೃತನಾಗಲ್ |
ಕ್ರೌಂಚಪದಾಖ್ಯಂ ಕಾಂಚನಗಾತ್ರೇ--ಕ್ರಮಯತಿ ಶಿವ ನವಕವಿತೆಯಿದಂ
[ಕೇಳ' ||

ಚಂಚಲನೇತ್ರೇಸಂಚಿತಯುಕ್ತಂ (?) - ಸಮುಚಿತಕವಿಗಳಗನುಮತದಿಂದಂ |
ಮಂಚಕಮುದ್ರಾಸಂಚಯಯುಕ್ತೇ-ಮುದದಲಿತಿಳವುದುನೋದಲಿದಹಂದಂ ||

೨೫. ಅಭಿಕ್ಯತಿ.

ಅಭಿಕ್ಯತಿಯೆಂಬ ಭಂದದೊಳ' ಇರ್ಪತ್ತೈಯ್ದಕ್ಕರಂ ಪಾದನಾಗಿ
ಪುಟ್ಟುವ ೩, ೩೫, ೫೪, ೪೩೨ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ-

I

ಭಾಸ್ವರವಿಲಸಿತಂ.²

ನೋಮಸುರಪರವಿತೋಯಶಶಾಂಕಂ.-+ [ಸಂದಿರೆ] ಬಲರಿಪುಕರಮರುದೀಶಂ |
ಭಾಮಿನಿ [ಯತಿ ಪದಿಮೂಱಿ ಸಾರಲ'] - ಭಾಸ್ವರವಿಲಸಿತಮೆನಿಪುದಜಸ್ತ್ರಂ
ಸಾಮಜಗಮನೆಯೆ ಕೋಮಲಪಾಣೀ-ಸನ್ನು ತಬುಧರಿಗೆ ಸತತವಿನೋದಂ |
ಪ್ರೇಮದೆ ತಿಳವುದು ರಾಮೆ ಲಲಾಮೇ...ವೇಱುವೆ ನಿನಗಿದು ಬುವಿಗತಿಚಿತ್ರಂ ||

II

ಬಂಧುರಂ.³

ಧರೆಯೊಳು ಸುರಪತಿಗಣಗಳಲಿರೆ ವೇ-ದಂ ಮರುತೇಂದುಪುರಂ ಗಿರಿಶಂ |
ಬರುತಿರೆ ವಿರಮದೆ ನೃಪವಿಧಿ ತರುಣೀ-ಬಂಧುರವೃತ್ತ ಮಿದಪ್ಪುದು ಕೇಳ' |

ವಿವರಣೆ-1. ಈ ಗ್ರಂಥಕಾರನು "ನವಕವಿತೆಯಿದಂ ಕೇಳ'" ಎಂದು ಹೇಳು
ತ್ತಾನೆ. ನಾಗವರ್ಮನು ಅಭಿಕ್ಯತಿಯಲ್ಲಿ "ಕ್ರೌಂಚಪದ" ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು
ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ವೃತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

2. ಕರ=೨.

3. ವೇದಂ-ನಾಲ್ಕು, ಸುರಪತಿಗಣಗಳಲಿರೆ = ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕು ನಗ
ಣಗಳು ಬರಲು; ಮರುತೇಂದುಪುರಂ = ಮರುತ (ವಾಯು = ಸಗಣ) + ಇಂದು
ಪುರಂ-ಇಂದುವಿನಪುರ (ತ್ರಿಪುರ-೩) = ಸಗಣ ಮತ್ತು ಮೂರು ಭಗಣ;
ಗಿರಿಶಂ = ಗುರು. ಈ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ನಾಗವರ್ಮನು ಹಂಸವೆಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ.
ನೃಪವಿಧಿ = ೧೬ ರಲ್ಲಿ ನಿಯಮವೆಂದರ್ಥ.

ಪಾ-+ ಸುಂದರ... ಭಾಮಿನಿ ವಿತರುವುದೀಶ್ವರಿ ನೀಕೇಳ',

‡ [ಧರಣಿಯೊಳತಿಶಯತರಮಿದು ಹೃದಯಾ—ನಂದಕರಂ ನಿಜಸಾರತರಂ |
ಅಹಿಗುರುಡ್ರಿಗರಿದೆನಿಸುವ ಪರಿಯಂ-ಪಂಕರುಹಾಕ್ಷಿಯ ಭಾವಿಸು ನೀಂ ||

-೦೬. ಉತ್ಕೃತಿ.

ಉತ್ಕೃತಿಯೆಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನೊಳ ಇರ್ಪತಾ ಉಕ್ತರಂ ಪಾದನಾಗಿ
ಪುಟ್ಟುವ ೬,೨೧,೦೮,೮೬೮ ವೃತ್ತಂಗಳೊಳಗೆ—

I ಮಹಚ್ಛ್ರೇವೃತ್ತಂ.¹

ಶ್ರೀಮಹಿತಭಕ್ತಹಿತ-ಶಿಷ್ಯಜನಸೇವಿತ ವಿ-ಶಿಷ್ಯಗುಣಮಂಗಳಮಹಚ್ಛ್ರೇ |
ನಾಮನು ನಂಬಿ ಸಲೆ-ನಾಂ ಪೊಗಟ್ಟಿನಿತ್ಯದಲಿ-ನಾರಿ ನೆರೆ ಕೇಳುವುದಿದ
[ಅಂದಂ |

ಸೋಮ[ಮಿಹಿ] ರಾನಿಲ ವ-ಸುಂಧರಧರಾರಿ ವಿಧು-ಸೂರ ಮರುದಿಂದ್ರ |
[ಭವಯುಗ್ಂ |
ನೇಮದ ವಿರಾಮವಿದು-.....ನೀತಿಳವು-ನಂದದಲಿ ನೀರಜದಳಾಕ್ಷೀ ||

ಇಪ್ಪತ್ತಾ ಉಕ್ತರದ ಮೇಲೆ ದಂಡಕಂ ಮೊಲಾದುವಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮವೃತ್ತಂಗಳ² ಮುಗಿದುದು.

ವಿವರಣೆ—1. ಈ ಪದ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥವಾತವು ಯತಿಸಂಖ್ಯೆಯ
ನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಯಾವಕಡೆ ಯತಿ
ನಿಲ್ಲಬೇಕೋ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಊಹೆಯಿಂದ ವಿಶ್ರಾಮ
ಸ್ಥಲವು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

2. ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸಮವೃತ್ತ, ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ, ವಿಷಮವೃತ್ತ ಎಂಬದಾಗಿ
ಮೂರು ಜಾತಿಯುಂಟು. ಯಾವ ವೃತ್ತಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು ಸಮಾನಲಕ್ಷಣ
ವುಳ್ಳುವುಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮವೃತ್ತಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಸಮವೃತ್ತದ
ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳು ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುವು. ಯಾವ ವೃತ್ತದ 3 ನೆಯ ಪಾದವು
1 ನೆಯ ಪಾದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಲಕ್ಷಣವಾಗಿಯೂ, 4 ನೆಯ ಪಾದವು 2 ನೆಯ ಪಾದಕ್ಕೆ
ಸಮಾನಲಕ್ಷಣವಾಗಿಯೂ ಇವೆಯೋ ಆ ವೃತ್ತವು ಅರ್ಧಸಮವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.
ಯಾವ ವೃತ್ತದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳುವುಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಆ

‡ ನೆರೆಗುಣಗಣಪರಿಮಿತಮದಕರಿಯಾನೇನಿರುತಂ ನಿಜಸಾರವು ಮೇಲೆ
ನೆರೆವಿಬುಧರಿಗರಿದೆನಿಸುವ.

†ನಲ್ಲಳೆ ಪದವಿಡುವೆಡೆಯೊಳೆ |
 ಪಲ್ಲವದೊಳೆ ಪದದೊಳುಭಯಗಣಸಮವಾಗಲೆ |
 ಸಲ್ಲಲಿತಕೀರ್ತಿ ಬರ್ಪುದಿ |
 ದಲ್ಲದೊಡಾಕೃತಿಗೆ ಹಾನಿ ತಪ್ಪದೆ ಬರ್ಕುಂ ||
 ಪ್ರಾಸವೆನಲೆ ರಡನೆಯದು |
 ಭಾಸುರತರದಾದಿವರ್ಣ ವಡಿ ಮೇದಿನಿಯೊಳೆ ||
 ಪ್ರಾಸವದು ಚರಣಕೆಲ್ಲಕೆ |
 ಲಾಸವು ಕೇಳೆ ವಡಿಯು ಪಾದಪಾದಕೆ ಸಖಿಯೇ ||
 ವಪಯೋರಭೇದಮೆಂಬುದ |
 ಸುಪಮಿಸಲರಿದೆಂದು ತಿಳವುದುವೀರ್ತಳದೊಳೆ ||
 ಚಪಲಾಕ್ಷಿ ಕೇಳು ಪೇಟುವೆ |
 ನಿಪುಣದಿ ನೀಂ ಕೇಳ್ದುದೀಗ ನೀ ರಜಗಂಧೀ† ||

* * * *

|| ನಂದಿ ಭಂದಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣಂ ||

ವೃತ್ತವು ವಿಷಮವೃತ್ತವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ವೃತ್ತಗಳೆಲ್ಲವೂ ವರ್ಣಗಣವೃತ್ತಗಳ ಭೇದಗಳು. ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ, ವಿಷಮವೃತ್ತ, ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾಗವರ್ಮನು ತನ್ನ ಭಂದಸ್ಸಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ನಾಗವರ್ಮನು ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ -

ಗುರುವೊಂದಾದಿಯೊಳುತ್ತಲಂ, ಗುರುಮೊದಲೂಱಿಗೆ ಶಾರ್ದೂಲವೂ |
 ಗುರು ನಾಲ್ಕಾರಾಗಿರಲಂತು ಸ್ರಗ್ಧರೆ, ಲಘುದ್ವಂದ್ಯಂ ಗುರುದ್ವಂದ್ಯವೂ |
 ಗಿರೆ ಮತ್ತೇಭ, ಲಘುದ್ವಯ ತ್ರಿಗುರುವಿಂದಕ್ಕುಂ ಮಹಾಸ್ರಗ್ಧರಂ |
 ಹರಿಣಾರ್ಷಿ ಲಘುನಾಲ್ಕು ಚಂಪಕಮಿವಾಱು ಖ್ಯಾತಿ ಕರ್ಣಾಟಕಂ ||

ಎಂಬ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ.

† ಈ ಕೊನೆಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಗ್ರಂಥವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಮಗೆ ದೊರೆತ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಇದೆ.

ವಿವರಣೆ ಮುಂದುವರಿಸಿದುದು.

ಈಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಪಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರಾವೃತ್ತಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ?

೧. ರಗಳೆ—

ಪ್ರತಿ ವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರೈಗಳು ತಾಳದ ಗಣನೆಗೆ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಸಮವಾಗಿರಲು, ಆ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ರಘಟೆ ಅಥವಾ ರಗಳೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲ, ಲಲಿತ, ಉತ್ಸಾಹವೆಂದು ಮೂರು ವಿಧವುಂಟು.

ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಾತ್ರೈ ಲಲಿತೆಗೆ |

ಬೆನ್ನುದು ಪದಿನಾಱು ಮಾತ್ರೈ ಮಂದಾನಿಲಕೆ ||

ತಪ್ಪದು ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕುಜೆ |

ಯೊಪ್ಪುವುದಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೈಗಳಬಲೆ ||

ಉದಾಹರಣೆ.

I. ಮಂದಾನಿಲಕ್ಕೆ—

ಅಂತಾಗಳ ರಘುರಾಮಂ ಸಭೆಯಿಂ |

ಸಂತತ ಸಕಲಾಭರಣಪ್ರಭೆಯಿಂ ||

ಅಮರೇಂದ್ರನ ಲೀಲೆಯನೇಳಿಸುತುಂ |

ಕ್ರಮವಿಕ್ರಮಮಂ ಪರಿಪಾಲಿಸುತುಂ ||

ತಳದಂ ರಜತಶಿಖರಿ ತಳವಂತಿರೆ |

ನಳಸುಗ್ರೀವಪ್ರಮುಖರ ಮುಂತಿರೆ ||

ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹದಿನಾರು ಮಾತ್ರೈಗಳಿವೆ, ನೋಡಿ.

೦ ೦ ೦ || ೦ ೦ || ೦ = 16

ಅಂತಾಗಳ ರಘುರಾಮಂ ಸಭೆಯಿಂ |

II. ಲಲಿತೆಗೆ—

ಕಳಲುತುಂ ಒಲುತುಂ ದಡದಡಿಸಿ ನೀರಡಿಸಿ |

ಸುಯ್ಯುತುಂ ಪೊಯ್ಯುತುಂ ನೀರ್ದಡಿಗೆ ಮರದಡಿಗೆ |

ಸಾರುತಂ ಮಾರುತಂ ನಸುವೀಸೆ ನೆಲಲಾಸೆ |

ಕುಂದುತುಂ ಕಂದುತುಂ ಕುಸುಮುಕುಮಾರಿಯರ |

ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಮಂ ಕೆಳದಿಗುಪಚಾರಮಂ ।

ಮಾಡುವುದ್ಯೋಗದಿಂ ಬಂದರತಿವೇಗದಿಂ ॥

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಾತ್ರಗಳಿವೆ, ನೋಡಿ.

||| ೦ ||| ೦ |||| ೦ ||| = 20
ಕಳಲುತುಂ ಒಲುತುಂ ದಡದಡಿಸಿ ನೀರಡಿಸಿ ।

III. ಉತ್ತಾಹಕ್ಕೆ—

ಪೊಳೆವ ತಳಿರ ನನೆಯ ಮೊನೆಯ ತುಱುಗಿದಲರ ಬಳಸುವೆಲರ ।
ಮಿಳಿವ ಗುಡಿಯ ಗಿಳಿಯ ನುಡಿಯ ಪರಿವ ಕಾಲ ಕರ್ವುಗೋಲ ।

ಚೆಲ್ವನಾಂತು ತೋರ್ಪ ಬನದ ನಡುವೆ ತನ್ನದೊಂದು ಬಿನದ ।

ಮಮರೆ ವಿಱುಪ ಬಟ್ಟದಲೆಯ ಸೊಬಗು ರೂಡಿವಡೆದ ನೆಲೆಯ ।

ಚೆನ್ನೆಯರ್ಕಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಮುಗುಳ ಸರಮನಡರೆ ಸೂಡಿ ।

ನಲ್ಲಳೊಡನೆ ಕೂರ್ವೆಯಿಂದೆ ಕಾವನೊಡನೆ ಪೆರ್ವೆಯಿಂದೆ ।

ಮಾವಿನಡಿಯೊಳಾಡುತುಂ ಪಾಡನೆಯ್ವೆ ಕೇಳುತುಂ ।

ಪೊಟ್ಟುನಿಂತು ಕಳೆಯುತುಂ ತೊಲಗದಿದನೆಸೆಯುತುಂ ॥

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ೨೪ ಮಾತ್ರಗಳಿವೆ, ನೋಡಿ.

|| || ||| ||| ||| ||| ||| ||| ||| ||| ||| ||| = 24
ಪೊಳೆವ ತಳಿರ ನನೆಯಮೊನೆಯ ತುಱುಗಿದಲರ ಬಳಸುವೆಲರ

ಈ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸನಿಯಮವು ಏಕಳಮುಖ್ಯವಾದದ್ದಾಗಿದೆ. ಅದರೂ ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ; ಕನಿಯು ಇಷ್ಟದಂತೆ ಬರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ ಯಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸತಕ್ಕದಾಗಿದೆ.

೧. ಕಂದ—

ಲಕ್ಷಣ—

ಪನ್ನೆರಡು ಮಾತ್ರೆಯೊಡಲೊಳ್ ।

ಸನ್ನತವಿಪ್ಪತ್ತು ಮಾತ್ರೆಯೆರಡನೆಯಡಿಯೊಳ್ ॥

ಮತ್ತು ಈ ತೆರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕನೆಯಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತ್ರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬಂದರೆ, ಕಂದಪದ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ.

ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯೆಂದು ಗಣವೆಂದು ಸಂಕೇತದಮೇಲೆ ಕಂದದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ಉತ್ತರಾರ್ಧಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ನೋಡುವಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಗಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆಯೆಂಟು ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಮಗಳಾದ ಎಂದರೆ ೧, ೨, ೫, ೬ ನೆಯ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಣವು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಲೇ ಕೂಡದು. ೩ ನೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ ಜಗ

ಣ ಬರಬೇಕು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾಲ್ಕು ಲಘುವಿರಬೇಕು ; ಮತ್ತುವುದೂ ಇರಕೂಡದು. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಕಂದದಲ್ಲಿ ದೋಷವೆಂದು ಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

೦ || | | | | | | |
ಲಕ್ಷ್ಯ—ಮಾತೆಗೆ ಮುದಮೊಗೆತರೆ ಸಹ |

೦೦ || ೦ | | | | ೦ ೦ || ೦
ಜಾತಂ ನಲವೇಣಿ ತುರುಗ ಳಂ ರ ಧ್ವಿವೇನಂ |

೦ || | | | | | | |
ಬಾತುರದೆ ಗಿರಿಯ ಕೊಡೆವಿಡಿ |

೦೦ ೦೦ | ೦ | ೦ | | | | ೦
ವಾತಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಳ್ವ ನಕ್ಕನವರತಂ ||

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ೧ ನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ 12 ಮಾತ್ರಗಳೂ, ೨ ನೆಯದರಲ್ಲಿ 20, ೩ ನೆಯದರಲ್ಲಿ 12, ೪ ನೆಯದಲ್ಲಿ 20 ಮಾತ್ರಗಳೂ ಬಂದಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ಆರನೆಯ ಗಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಗಣವೂ, ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ೬ ನೆಯ ಗಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜಗಣವೂ ಇವೆ. ವಿಷಮಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಜಗಣ ಬಂದಿಲ್ಲ.

೨. ಪಟ್ಟದಿ—

ಲಕ್ಷಣ—

ತೋರುವ ಮಾತ್ರೆಯ ಪಟ್ಟದಿ |

ಗಾಣಾರಡಿಯರಡಣ್ಣಿಯೊಂದೇ ನಿಯಮಂ ||

ಮೂರುಕೊಂದು ತದರ್ಥಂ |

ಬೇಣೀಶಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳೆಲ್ಲವಿಶಾತೆಣನಕ್ಕುಂ ||

ಟೀಕು :—ಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ೬ ಪಾದಗಳುಂಟು. ಮೊದಲು ಮೂರು ಪಾದಗಳೂ ಎರಡನೆ ಮೂರು ಪಾದಗಳೂ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವಾಗಿರಬೇಕು—ಎಂದರೆ ೧, ೨, ೪, ೫ ಪಾದಗಳು ಒಂದೇ ಮಾತ್ರಾಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳವಾಗಿಯೂ ೩, ೬ ಒಂದೇ ಮಾತ್ರಾಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ೩ ನೆಯ ಮತ್ತು ೬ ನೆಯ ಪಾದವು ಮೊದಲನೆಯ ಅಥವಾ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ ಒಂದೊಂದೆಯಷ್ಟು ಮತ್ತು ಪಾದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುರುವೂ ಉಳ್ಳವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ 8 ಮಾತ್ರಗಳಿದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ 8 ಮಾತ್ರಗಳೂ, ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ 8 ಮತ್ತು 8ರ ಅರ್ಧ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಒಂದು ಗುರುವೂ ಒಟ್ಟು 14 ಮಾತ್ರಗಳಿರಬೇಕು. ೧ ಮತ್ತು ೨ ನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ, 10 ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರೆ ೩ ನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ $10 + \frac{1}{2} + 2 = 17$ ಮಾತ್ರಗಳಿರಬೇಕು. ಮೊದಲೆರಡನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ 20 ಮಾತ್ರಗಳಿದ್ದರೆ 3 ನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ $20 + \frac{2}{2} + 2 = 32$ ಮಾತ್ರಗಳಿರಬೇಕು.

ಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ೬ ಭೇದಗಳುಂಟು, ಅವುಗಳಾವುವೆಂದರೆ—

(1) ಶರಷಟ್ಪದಿ, (2) ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿ, (3) ಭೋಗಷಟ್ಪದಿ, (4) ಭಾಮಿನಿಷಟ್ಪದಿ, (5) ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ಷಟ್ಪದಿ, (6) ವಾರ್ಧಿಕಷಟ್ಪದಿ.

ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ—

ಶರ-ಕುಸುಮ-ಭೋಗ-ಭಾಮಿನಿ ।

ಪರಿವರ್ಧಿನಿ-ವಾರ್ಧಿಕಂಗಳೆಂದಾಱು ತೆಱಂ ।

ಕರಿ-ದಶ-ರವಿ-ಮನು-ರಾಜರ ।

ಬರೆ ವಿಂಶತಿವಾತ್ರೆಯಿಂದೆ ಷಟ್ಪದಿ ನಡೆಗುಂ ॥

ಟೀಕು:—ಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ವೊದಲನೆಯಪಾದದಲ್ಲಿ ಕರಿ = 8, ದಶ = 10, ರವಿ = 12, ಮನು = 14, ರಾಜ = 16, ಮತ್ತು ವಿಂಶತಿ = 20 ವಾತ್ರೈಗಳು ಇದ್ದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶರ, ಕುಸುಮ, ಭೋಗ, ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿ, ವಾರ್ಧಿಕವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ; ಎಂದರೆ—ವೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ 8 ವಾತ್ರೈಗಳಿದ್ದರೆ ಶರಷಟ್ಪದಿಯೆಂದೂ, ಹೀಗೆಯೇ ಉಳಿದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವೊದಲನೆಯ ಪಾದದ ವಾತ್ರಾಸಂಖ್ಯೆಯು ತಿಳಿದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಇತರ ಪಾದಗಳ ವಾತ್ರೈಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ವಿವರಣೆ—ಭಾಮಿನಿ ಷಟ್ಪದಿಗೆ—

ವೊದಲನೆಯ ಪಾದ = 14

ಎರಡನೆಯ ,, = 14

ಮೂರನೆಯ ,, = 1 1/2 + 1 1/2 + 2 = 23

4 ಮತ್ತು 5 ,, = 14

6 ನೆಯ ಪಾದ = 23.

ಆರು ತೆರದ ಷಟ್ಪದಿಗಳ ವಿವರಣೆ—

(1) ಶರಷಟ್ಪದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ—

೦ || || || || = 8

ಈಶನ ಕರುಣೆಯು ।

೦ || || || || = 8.

ನಾತಿಪು ವಿನಯದಿ ।

೦ || ೦ || ೦ || ೦ = 14

ದಾಸನ ಹಾಗೆಯೆ ನೀಮನವೇ ॥

ಕ್ಷೇಶದ ವಿಧವಿಧ ।

ಪಾಶವ ಹರಿದು ವಿ ।

ಲಾಸದಿ ಸತ್ಯವ ತಿಳಿ ಮನವೇ ॥

ಶ್ಲೋಕದಿಂದ

(2) ಕುಸುಮಪುಷ್ಪದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ -

||| 0 0 | 0 = 10
ವಿಲಸಿತವನ್ನಾಯಸಂ |

0 | 0 | 0 | 0 = 10
ಕುಲವಜ್ರವಾಗವಾ |

|| 0 ||| 0 ||| 0 0 = 17
ವಳಿ ಚಾರುಬಿಸವಲ್ಲಿಯನಿಸ ತೋರ್ಪ ||

ಜಲರುಹಾಸನವದನೆ |

ನಳಿನಾಕರದೊಳಿಪ್ಪ |

ಕಳಹಂಸೆ ವಾಣಿ ಮಾಯ್ಯಮಗೆ ಮತಿಯ ||

(3) ಭೋಗಪುಷ್ಪದಿಗೆ--

||| 0 | 0 | 0 | = 12
ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಗ್ಯ ಪಲ್ಲ |

||| 0 ||| ||| ||| = 12
ಹರಿದು ಹೋಯಿತೆನುತ ತಿರುಕ |

||| 0 | 0 | 0 | ||| 0 = 20
ಮರಳಿ ನಾಚಿ ಪೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಮರುಳಸಂತೆಯೇ ||

ಧರೆಯ ಭೋಗವನ್ನು ಮೆಚ್ಚು |

ಮೆಚ್ಚು ಕೆಡಲು ಬೇಡ |

ಭೋಗ ಕನಸಿನಂತೆ ಕೇಳು ಮಾನವಾ ||

ಎಗೆ--

0 | 0 0 0 | 0 | | = 14
ಚೋರ ಸರ್ವದ್ರೋಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿ |

0 | 0 ||| ||| ||| ||| = 14
ದೂರನೇ ಪಶು ಪರಧನವನಪ |

0 ||| 0 ||| 0 | 0 ||| 0 0 = 23
ಧಾರಿಸುವನೇ ಅಧಮ ಬೇವದಯಾಪರನ ಮುಕ್ತ ||

ಧಾರಣೆಯೊಳುಪಕಾರಿ ವಿನುತವಿ |

ಚಾರಪರನುತ್ಮಮನು ಸಾರೋ |

ದಾರದಯೆಯಿಂ ಯುಕ್ತನೇ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನವನೆಂದ ||

(5) ಪರಿವರ್ಧಿಸುವುದಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ -

|| 0 0 ||| 0 | ||| ||| = 16
ಕಳವಂ ಕನ್ನದ ಬಾಯೊಳಗಣಿದೊಡ |

